Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie
Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company

. . . . .III Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, Supplement op de delen I t/m V /
III Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company, Supplement to Volumes I to V

. . . . . **Deel / Volume V: Afrika / Africa**

412. . . [Robert Jacob Gordon, 1785] :
De waterval op het Roode Sand.
The waterfall at Roodezand [Tulbagh].

412. . . [Robert Jacob Gordon, 1779] :
Sogenaamde here logement 3 mijl zuid van oliphants rivier de plaats van pieter / van zijl. / sijnde een hol in een klip.
The so-called Herenlogement 3 miles south of the Olifants River at the farm of Pieter / van Zijl. / Being a cave in a rock.

412-413 [Robert Jacob Gordon, 1779] :
[Panorama van de Biedouwsberg en de Cederberg].
[Panorama of the Biedou and the Cederberg Ranges].

413. . . [Robert Jacob Gordon, 1779] :
Masskama Berg. / Troetroe fontein in de Caro tussen Oliphants rivier en noordelijke bokkeveld.
Matsikamma Range. / Troetroefontein in the Karoo between the Olifants River and the Northern Bokkeveld.

413. . . [Robert Jacob Gordon, 1779] :
Hermanus Engelbregt. / Gesigt van een veeplaats in het kleine namacquas land […].
Hermanus Engelbregt. / View of a cattle farm in the Klein Namaqualand […].

414. . . [Robert Jacob Gordon, 1779] :
De Grote Waterval of Cataract in Oranjes rivier, […].
The Great Falls or Cataract in the Oranje River, […].

414. . . [Robert Jacob Gordon, 1775-1786] :
[Panorama van een vlakte met meerdere boerderijen].
[Panorama of a plain with several farmsteads].

414-415 [Robert Jacob Gordon, 1777] :
Gezigt over het Canna land genomen van de Platte Cloof.
View of the Cannaland taken from the Plattekloof [Gysmanshoek Pass].

415. . . [Robert Jacob Gordon, 1777] :
De Streek Egipte genaamt, seven mylen beoosten de drostye Swellendam. / Het Huijs van Holtshausen N.O.
The Region called Egypt, seven miles east of Swellendam drostdy. / The House of Holtshausen N.E.

415. . . [Robert Jacob Gordon, 1778] :
Gesigt van de plaats genaamt de queeckvaleij gelegen boven aan Swarte rivier […].
View of the farmstead called Queeckvaleij located upstream on the Swart River […].

416. . . [Robert Jacob Gordon, 1777] :
Woonplaats van Johannes de Beer, in de Camdeboo. van het Oosten aan te sien.
Homestead of Johannes de Beer, in the Camdebo. As seen from the East.

416. . . [Robert Jacob Gordon, 1779] :
[Giraffenjacht aan de Oranjerivier nabij de Augrabies-waterval].
[Giraffe hunt at the Oranje River near the Augrabies Falls].

417. . . [Robert Jacob Gordon, 1778] :
[Nijlpaardenjacht aan de Seekoeirivier].
[Hippopotamus hunt at the Seekoei River].

417. . . R.J. Gordon, [1777] :
De plaats van Willem prinslo agter bruintjes hoogte tegen het noorden te zien […].
The farmstead of Willem Prinsloo beyond Bruintjieshoogte as seen towards the north […].

417. . . R:J: Gordon, 1778 :
[Aanzicht van een zoutpan nabij de Swartkopsrivier].
[View of a saltpan near the Swartkop River].

418. . . L.M. Thibault, [1803] :
Vue du Cap de Bonne Espérance.
Gezicht van Kaap de Goede Hoop.
View of the Cape of Good Hope.

Deel 3.4 / Part 3.4

419. . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
[Kaart van Madagascar en een deel van de kust van Mozambique].
[Chart of Madagascar and part of the Mozambique coast].

419. . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
[Kaart van de kust van Mozambique].
[Chart of the Mozambique coast].

420 . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
1 / Plataforma da Fortaleza de Moçambique.
1 / Plattegrond van het Fort van Mozambique.
1 / Plan of the Fort at Mozambique.

420 . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
2 / Plataforma da Forta- / leza de Bombaça.
2 / Plattegrond van het Fort / van Mombasa.
2 / Plan of the Fort / at Mombasa.

421. . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1690] :
[Kaart van het eiland Mauritius].
[Chart of the island of Mauritius].

421. . . [Heyndrick Dirrecksen Jolinck, 1598] :
Dit is die gedaente van Warwycks haven als / ghij met het schip daer binnen voer ancker legget […].
This is the shape of Warwijck's harbour when / one's ship is anchored within the same […].

422 . . . [Anoniem / Anonymous, 1730-1750] :
Het Eijland Amsterdam - Gelegen aen de Oosthoeck Van Het Eijland Sylon.
Amsterdam Island - Situated East Of The Island of Ceylon.

423 . . . [Anoniem / Anonymous, 1730-1750] :
Aldus verthoonen haar de Cookos Eylanden. als men Tusschen de zelve doorzeijlt; Het eene Eylant in het NNW: / En de vier zuydelikste Meest in Elkander: Men schroomt hier niet als voor 't geen Men ziet.
Thus appear the Cocos Islands. when one is sailing in Between the same; The one Island in the NNW: / And the four to the south Mostly seen behind One Another: One should not be hesitant in view of what One can observe here.

424 . . **Beknopte Bibliografie / Select Bibliography**

425 . . **IV Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie Deel VII, Toegevoegd Supplement bij de digitale uitgave 2022 / IV Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company Volume VII, Additional Supplement to the digital edition 2022**

Atlas Maior
nationaal archief
Universiteit Utrecht
KNAG

Overige Kaapkolonie. Aan het leven en werk van Robert Jacob Gordon is in Deel V: *Afrika* uitvoerig aandacht besteed op de bladen 250-252. Uit diens beroemde particuliere atlas van de Kaapkolonie met meer dan 400 tekeningen en kaarten, nu in het Rijksmuseum Amsterdam, is in *Afrika* een belangrijke selectie van het topografische materiaal gereproduceerd. Zoals daar al opgemerkt, bestaan van veel van deze kaarten en tekeningen (die tezamen overigens maar een kleine minderheid vormen in het totaal van de afbeeldingen in de Gordon Atlas – de meeste zijn tekeningen van planten en dieren) duplicaten of sterk overeenkomende afbeeldingen in diverse andere verzamelingen. Daartoe behoort de Collectie Swellengrebel, waarvan alle topografische tekeningen door Johannes Schumacher eveneens in Deel V: *Afrika* zijn opgenomen, maar bijvoorbeeld ook het archief van nagelaten kaarten en tekeningen van gouverneur Cornelis Jacob van de Graaff, nu in het Nationaal Archief. In *Afrika* is het nog bestaande topografische werk van Gordon zelf en van Schumacher selectief gecombineerd tot een zo representatief mogelijk overzicht, waarbij echter vanwege de beperkte ruimte een aantal afbeeldingen van minder belangrijke locaties noodgedwongen achterwege gelaten moest worden. Hierna is op de bladen 412 t/m 417 daarom een aanvullende keuze van nog eens vijftien tekeningen uit de Gordon Atlas gereproduceerd, in hoofdzaak van landschappen en hofsteden in de noordelijke en oostelijke periferie van de Kaapkolonie. Als maker is steeds Robert Jacob Gordon vermeld, hoewel deze tekeningen ten minste ten dele waarschijnlijk ook aan Johannes Schumacher kunnen worden toegeschreven. De datering van de afzonderlijke voorstellingen is gebaseerd op het jaar waarin Gorden de locatie in kwestie bezocht; de tekeningen zullen echter in een aantal gevallen in latere jaren zijn vervaardigd.

Other Cape Colony. Much attention was devoted to the life and work of Robert Jacob Gordon in Volume V: *Africa* on sheets 250-252. A substantial selection of the topographical material from his famous private atlas of the Cape Colony containing more than 400 drawings and maps, now in the *Rijksmuseum* in Amsterdam, was reproduced there. As has already been noted, in various other collections there exist duplicates or closely corresponding depictions of many of these maps and drawings, which in any case represent only a small proportion of the total number of items in the Gordon Atlas, the rest being his drawings of plants and animals. One of those collections is the Swellengrebel Collection, from which all the topographical drawings by Johannes Schumacher were also included in Volume V: *Africa*, as well as for example the archive of maps and drawings left by Governor Cornelis Jacob van de Graaff, now in the Netherlands National Archives. In *Africa* the extant work by Gordon himself and by Schumacher was combined selectively into a survey that was as representative as possible, but because of the limited space available a number of images of less important locations had of necessity to be omitted. For this reason on sheets 412 to 417 an additional choice of another fifteen drawings from the Gordon Atlas is reproduced, mainly of districts and farms on the northern and eastern periphery of the Cape Colony. In each case Robert Jacob Gordon is given as the maker, although at least a number can probably be attributed to Johannes Schumacher. The dating of the separate pictures is based on the year in which Gordon visited the location in question, but in some cases the drawings will have been made in later years.

blad 412 boven / sheet 412 above:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-53.

[Robert Jacob Gordon, 1785] :

De waterval op het Roode Sand.

The waterfall at Roodezand [Tulbagh].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 33 x 49,5 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 33 x 49.5 cm.

Robert Jacob Gordons tekening op blad 412 boven van de waterval bij Roodezand, nu Tulbagh, hemelsbreed ca. 110 kilometer ten noordoosten van Kaapstad, werd waarschijnlijk gemaakt aan het begin van zijn tocht via deze plaats naar de Jakhalsrivier aan de westkust van de Kaapkolonie en vandaar oostwaarts tot de monding van de Boesmansrivier in de maanden november 1785 tot maart 1786. De andere tekeningen op de bladen 412-413 tonen eveneens locaties in het noordwestelijke deel van de kolonie. Het 'Herenlogement' op het land van Pieter van Zijl op blad 412 midden, een rotsformatie met een holte nabij het tegenwoordige Vredendal op ruim 250 kilometer ten noorden van Kaapstad, passeerde Gordon in januari 1779 op de terugweg van een reis met gouverneur Joachim van Plettenberg (1771-1785) naar de noordoostelijke periferie van de Kaap. Bij diezelfde gelegenheid deed hij ook het gebied van de Biedouws- en Cederbergen aan, iets verder naar het zuidoosten nabij het tegenwoordige Clanwilliam, waarvan zijn panoramatekening is te zien op de bladen 412-413 onder, evenals de Matsikammabergen bij Vanrhynsdorp in de tekening op blad 413 boven. De veeplaats van Hermanus Engelbregt in de tekening op blad 413 midden heette Elleboogfontein en lag enkele kilometers ten westen van het huidige plaatsje Kamieskroon, zuidelijk van Springbok. Gordon bezocht deze boerderij eind juli 1779, tijdens zijn reis met William Paterson naar de monding van de Oranjerivier. In de rechter benedenhoek heeft hij zichzelf afgebeeld als tekenaar.

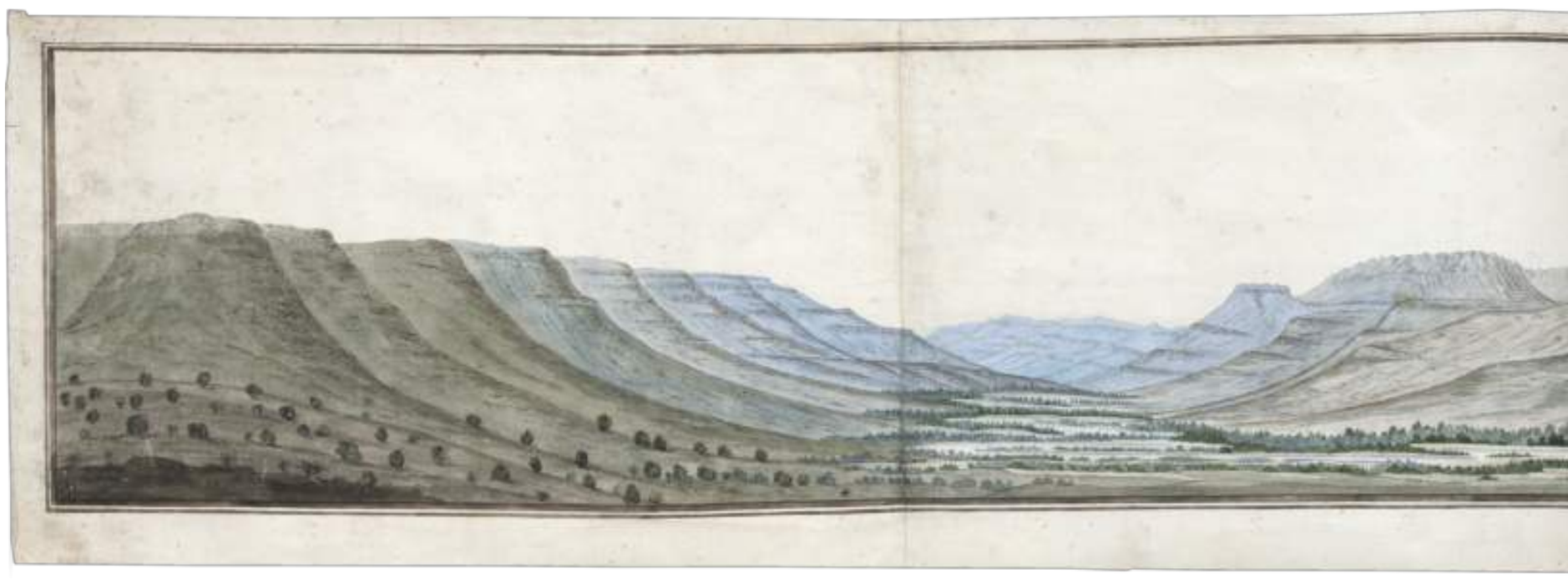

Robert Jacob Gordon's drawing on sheet 412 above of the waterfall at Roodezand, now Tulbagh, as the crow flies about 110 kilometres to the north-east of Cape Town, was probably made at the beginning of his journey via this place to Jakhals River on the west coast of the Cape Colony and from there eastwards to the mouth of the Bushmans River in the months of November 1785 to March 1786. The other drawings on sheets 412-413 also show locations in the north-western part of the colony. In January 1779, on his way back from a journey with Governor Joachim van Plettenberg (1771-1785) to the eastern edge of the Cape, Gordon passed the *Herenlogement* on the land of Pieter van Zijl on sheet 412 centre, a rock formation with a cavity near the present Vredendal a good 250 kilometres to the north of Cape Town. On the same occasion he also visited the area of the Biedouws and Ceder Mountains, a little further to the south-east of the present Clanwilliam, his panorama of which can be seen on sheets 412-413 below, as well as the Matsikamma Mountains near Vanrhynsdorp in the drawing on sheet 413 above. The cattle farm of Hermanus Engelbregt in the drawing on sheet 413 centre was called Elleboogfontein and lay several kilometres to the west of the present settlement of Kamieskroon, to the south of Springbok. Gordon visited this farm at the end of July 1779, during his trip with William Paterson to the mouth of the Oranje River. In the lower right-hand corner he has shown himself as the artist.

bladen 412-413 onder / sheets 412-413 below:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-51.

[Robert Jacob Gordon, 1779] :

[Panorama van de Biedouwsberg en de Cederberg].

[Panorama of the Biedou and the Cederberg Ranges].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 20,5 x 164 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 20.5 x 164 cm.

Verklaringen: [midden, rechts] een beschrijving :
Explanations: [centre, right] a description :

Bidauws Bergen. Cuinjis Bergen. waarop de hooge Cijpres Boomen, die men hier Cederen noemt, groeijen.

blad 412 midden / sheet 412 centre:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-49.

[Robert Jacob Gordon, 1779] :

Sogenaamde here logement 3 mijl zuid van olephants rivier de plaats van pieter / van zijl. / sijnde een hol in een klip.

The so-called Herenlogement 3 miles south of the Olifants River at the farm of Pieter / van Zijl. / Being a cave in a rock.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 19 x 36 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 19 x 36 cm.

blad 413 midden / sheet 413 centre:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-31.

[Robert Jacob Gordon, 1779] :

Hermanus Engelbregt. / Gesigt van een veeplaats in het kleine namacquas land [...].

Hermanus Engelbregt. / View of a cattle farm in the Klein Namaqualand [...].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 16,5 x 59,5 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 16.5 x 59.5 cm.

Verklaringen: [rechtsonder] een beschrijving, als vervolg van de titel :
Explanations: [lower right] a description, in continuation of the title :

Op de 30st gr: brete n:n:w: van de Caap. / zynde de bergen hier gene beddingen, maar meest grote ronde klippen, de hoogste / dese woning legt 5262 voet boven de zee.

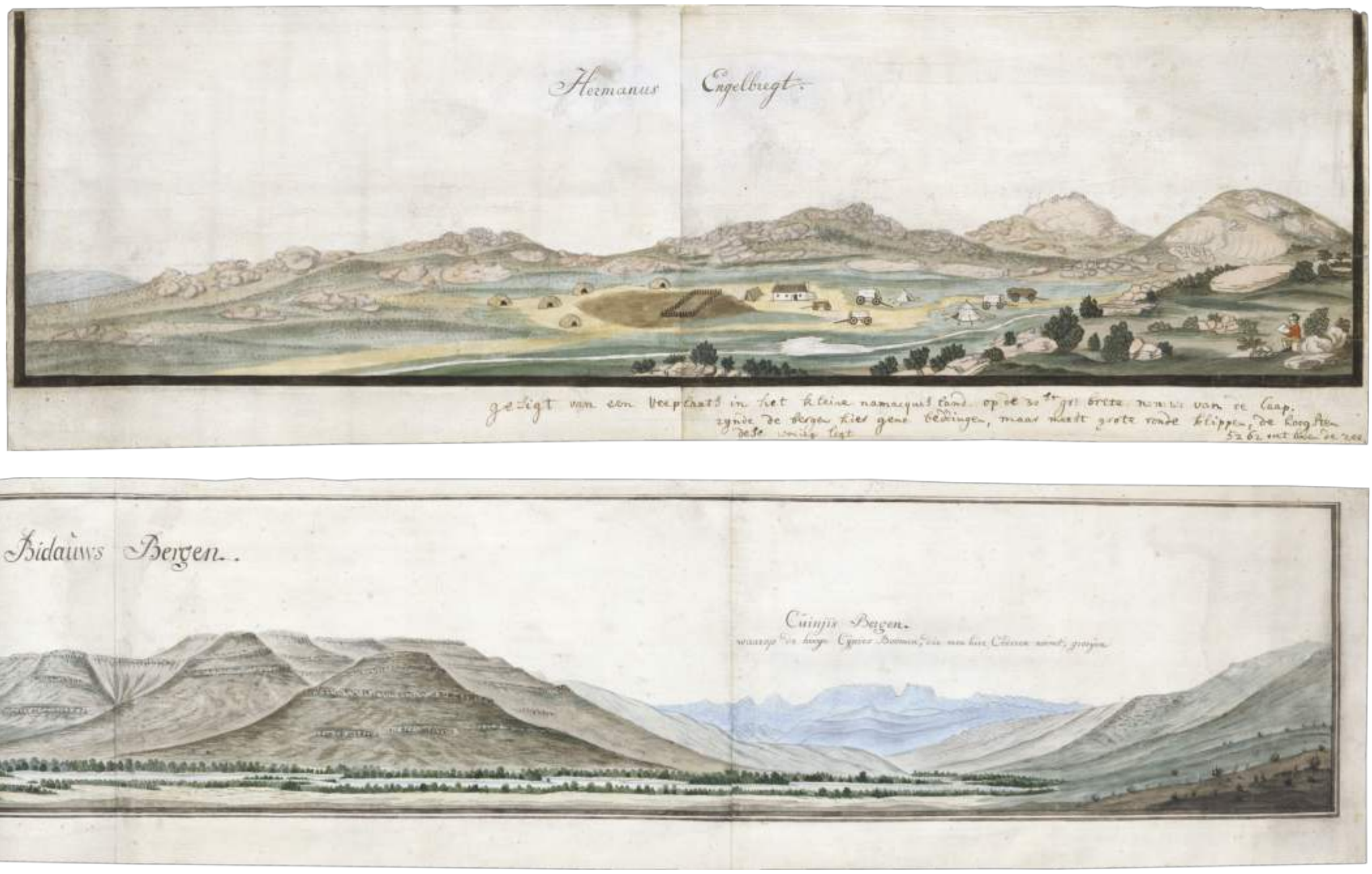

De Grote Waterval of Cataract in d'Oranjes rivier, by de inwoenders Garie of Ein genaamt: hietende zij deze plaats, Awkoerebies

blad 414 boven / sheet 414 above:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-20.

[Robert Jacob Gordon, 1779] :

De Grote Waterval of Cataract in Oranjes rivier [...].

The Great Falls or Cataract in the Oranje River [...].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 33,5 x 104,5 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 33.5 x 104.5 cm.

Verklaringen: [onder] een beschrijving, als vervolg van de titel :
Explanations: [below] a description, in continuation of the title :

Bij de inwoonders Garie of Ein genaamt: hietende zij dese plaats, Awkoerebies. / op de brete van 28 gr: 32 min: Z. lengte 2 gr: 12 min: Oost van de Stad de Caap.

Ook de tekening van de Augrabies-waterval ('Awkoerebies') in de Oranjerivier op blad 414 boven maakte Robert Jacob Gordon tijdens zijn lange tocht met Paterson naar de monding van de rivier en verder stroomopwaarts in de periode juni 1779 tot januari 1780. Het gezelschap verbleef in oktober 1779 enige tijd bij de waterval, waar Gordon toen onder meer een vergeefse poging deed een giraffe te schieten; zijn bedoeling was de huid en het skelet te prepareren om deze naar de Republiek op te laten zenden, een voornemen waarin hij twee maanden later alsnog zou slagen. Zie ook zijn tekening van de giraffenjacht aan de Oranjerivier op blad 416 onder. Op blad 414 midden is een ongeannoteerde tekening uit Gordons atlas afgebeeld, waarvan nog niet duidelijk is welke locatie hij hier heeft willen vastleggen. De relatieve dichtheid van de agrarische activiteiten in de vallei geven aan dat het in elk geval om een landstreek in het nattere zuidelijke deel van de Kaapkolonie moet gaan. Het wijdse panorama op de bladen 414-415 onder (in werkelijkheid meer dan 2,5 meter breed!), toont het indertijd zo genoemde Cannaland, de lager gelegen landstreek noordelijk van de Langeberg en ten zuidwesten van Oudtshoorn. De 'Platte Cloof', een kleine 20 kilometer ten noordoosten van het plaatsje Heidelberg, heet tegenwoordig de Gysmanshoek Kloof. Gordon kwam eind oktober 1777 langs deze pas tijdens zijn tocht naar de Seekoerivier en verder oostwaarts van oktober 1777 tot maart 1778. Enkele dagen eerder op deze reis passeerde hij de landstreek Egypten ten oosten van Swellendam, waarvan zijn tekening is gereproduceerd op blad 415 boven. De hoeve Queeckvallei (Kweekvlei) in de tekening op blad 415 midden, gelegen ten noorden van de Groot Swartberge ter plaatse van het tegenwoordige Prince Albert, bood medio september 1778 enkele dagen onderdak aan Gordon en gouverneur Van Plettenberg tijdens hun tocht naar het noordoosten van de kolonie tussen augustus 1778 en januari 1779.

Robert Jacob Gordon also made the drawing of the Augrabies Falls (*Awkoerbies*) in the Oranje River on sheet 414 above, during his long journey with Paterson to the mouth of the river and further upstream in the period from June 1779 to January 1780. In October 1779 the party stayed at the waterfall for some time, and there among other things Gordon attempted to shoot a giraffe. His intention was to prepare the skin and skeleton to have them sent to the Republic, a plan in which he would succeed two months later. See also his drawing of the giraffe hunt on the Oranje River on sheet 416 below. On sheet 414 centre there is an unannotated drawing from Gordon's Atlas, regarding which it is not yet clear which location he here wished to record. The relative density of the agrarian activities in the valley shows that in any case it must refer to a district in the wetter southern part of the Cape Colony. The broad panorama on sheets 414-415 below (in actual fact more than 2.5 metres wide!) shows what was then called Cannaland, the more low-lying area to the north of the Langeberg and to the south-west of Oudtshoorn. The *Platte Cloof*, about 20 kilometres to the north-east of the small town of Heidelberg, is at present called Gysmanshoek. At the end of October 1777 Gordon used this pass during his trip to the Seekoei River and further to the east from October 1777 to March 1778. Some days earlier on this trip he passed the district of Eygpten to the east of Swellendam, his drawing of which is reproduced on sheet 415 above. In mid September 1778 the farm Queeckvallei (Kweekvlei) in the drawing on sheet 415 centre, located to the north of the Groot Swartberge on the site of the present Prince Albert, offered lodgings to Gordon and Governor Van Plettenberg during their journey to the north-east of the colony between 1778 and January 1779.

blad 414 midden / sheet 414 centre:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-43.

[Robert Jacob Gordon, 1775-1786] :

[Panorama van een vlakte met meerdere boerderijen].

[Panorama of a plain with several farmsteads].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 32,5 x 102 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 32.5 x 102 cm.

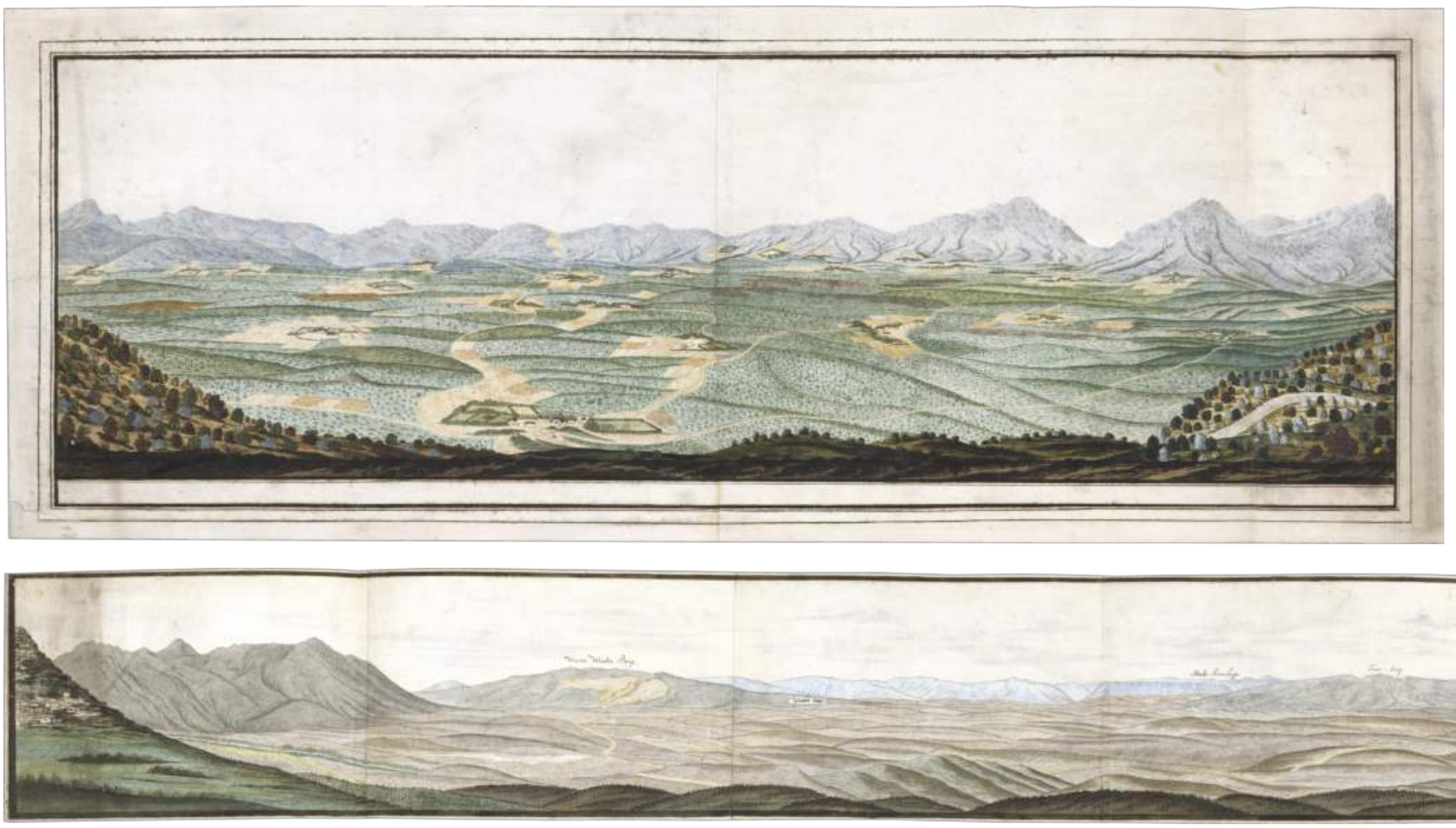

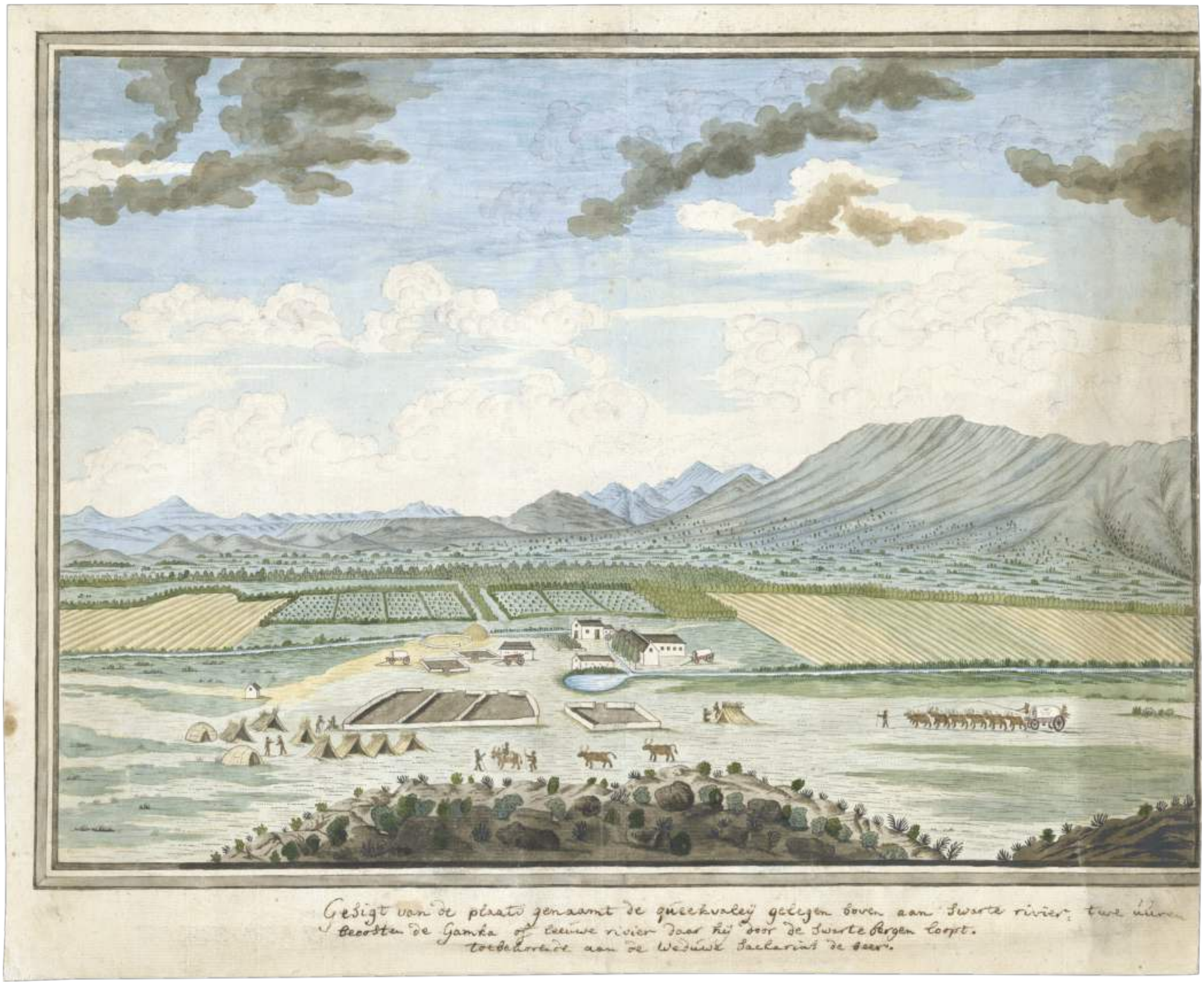
Gesigt van de plaats genaamt de queeckvaley gelegen boven aan Swarte rivier; twee uuren
beoosten de Gamka of leeuwe rivier daar hij door de Swarte Bergen loopt.
toebehoorende aan de Weduwe Sacharias de beer.

bladen 414-415 onder / sheets 414-415 below:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-55.

[Robert Jacob Gordon, 1777] :

Gezigt over het Canna land genomen van de Platte Cloof.

View of the Cannaland taken from the Plattekloof [Gysmanshoek Pass].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 19 x 246 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 19 x 246 cm.

blad 415 boven / sheet 415 above:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-52.

[Robert Jacob Gordon, 1777] :

De Streek Egipte genaamt, seven mylen beoosten de drostye Swellendam. / Het Huijs van Holtshausen N.O.

The Region called Egypt, seven miles east of Swellendam drostdy. / The House of Holtshausen N.E.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 20,5 x 124,5 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 20.5 x 124.5 cm.

blad 415 midden / sheet 415 centre:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-65.

[Robert Jacob Gordon, 1778] :

Gesigt van de plaats genaamt de queeckvaleij gelegen boven aan Swarte rivier [...].

View of the farmstead called Queeckvaleij located upstream on the Swart River [...].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 39,5 x 48 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 39.5 x 48 cm.

Verklaringen: [onder] een beschrijving, als vervolg van de titel :
Explanations: [below] a description, in continuation of the title :

Twe uuren / beoosten de Gamka of leeuwe rivier daar hij door de Swarte bergen loopt. / toebehorende aan de Weduwe Sacharias de beer.

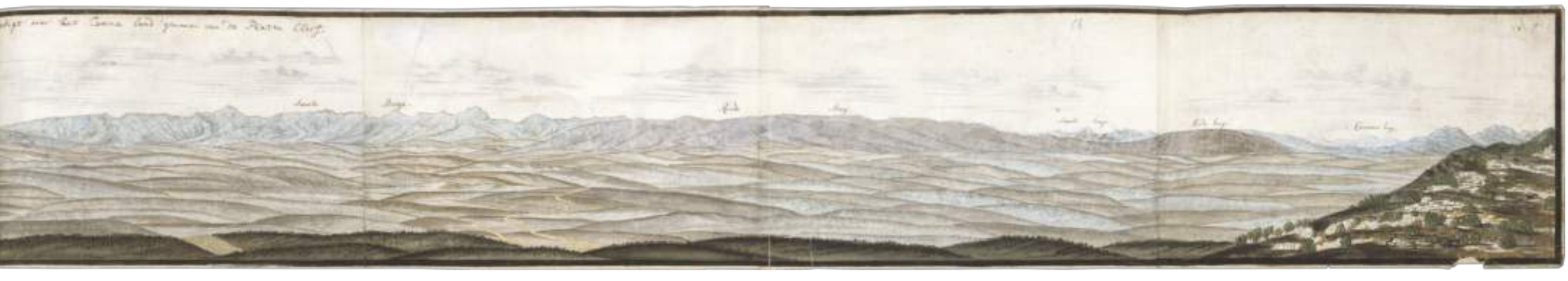

blad 416 boven / sheet 416 above:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-27.

[Robert Jacob Gordon, 1777] :

Woonplaats van Johannes de Beer, in de Camdeboo. van het Oosten aan te sien.

Homestead of Johannes de Beer, in the Camdebo. As seen from the East.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 26 x 42 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 26 x 42 cm.

Gordons onvoltooid gebleven aquareltekening van de 'woonplaats van Johannes de Beer' op blad 416 boven geeft de boerderij Brakfontein weer, waaruit later de plaats Aberdeen is voortgekomen, ca. 60 kilometer ten zuidwesten van Graaff-Reinet. In november 1777 had hij hier een kort oponthoud tijdens zijn tocht naar de Seekoeirivier en de Grote Visrivier in de maanden oktober 1777 tot maart 1778. De fraaie tekening op blad 416 onder laat de al genoemde giraffenjacht in oktober 1779 aan de Oranjerivier bij de Augrabies-waterval zien; zie blad 414 boven. Gordon verbaast zich in het bijschrift over de grote rijkdom aan wild in dit gebied, waar hij als 'schoonste en singulierste gesigt' tijdens al zijn reizen bij een bepaalde gelegenheid naast tal van andere dieren niet minder twaalf van deze 'cameelpaarden' bijeen zag. Het andere jachttafereel op blad 417 boven, ditmaal met nijlpaarden als slachtoffer aan de 'Plettenbergs Rivier' (nu Seekoeirivier), tekende Gordon blijkens het onderschrift in elk geval na oktober 1778, toen hij met gouverneur Joachim van Plettenberg hier het verste punt bereikte van hun gezamenlijke reis naar de noordoostelijke en oostelijke delen van de Kaapkolonie (augustus 1778 tot januari 1779). De voorstelling heeft echter betrekking op Gordons tocht van een jaar eerder, toen hij ter plaatse liefst negen van deze 'seekoeien' neerlegde, alles 'sonder de minste danger'. De 'Sparman' wiens mening over deze dieren in het onderschrift smalend wordt afgedaan als 'sprookjes', is de Britse reiziger Andrew Sparrman, die in zijn verslag van een tocht door de Kaapkolonie (in druk verschenen 1786) niet zonder reden had aangegeven dat de jacht op nijlpaarden juist zeer gevaarlijk was. Tijdens diezelfde tocht naar de Seekoeirivier en de Grote Visrivier verbleef Gordon begin december 1777 kort op de hoeve van Willem Prinsloo aan de voet van de Bruintjieshoogte, bij het gelijknamige plaatsje ten westen van Somerset East, waarvan hij de tekening op blad 417 midden maakte. Zie ter vergelijking ook de afbeeldingen van dezelfde plaats door Johannes Schumacher op de bladen 280-281 in Deel V: *Afrika*. Enkele weken later, medio januari 1778, kwam Gordon op de terugweg aan bij de Algoabaai, waar hij iets landinwaarts de grote zoutpan in de tekening op blad 417 onder ontdekte.

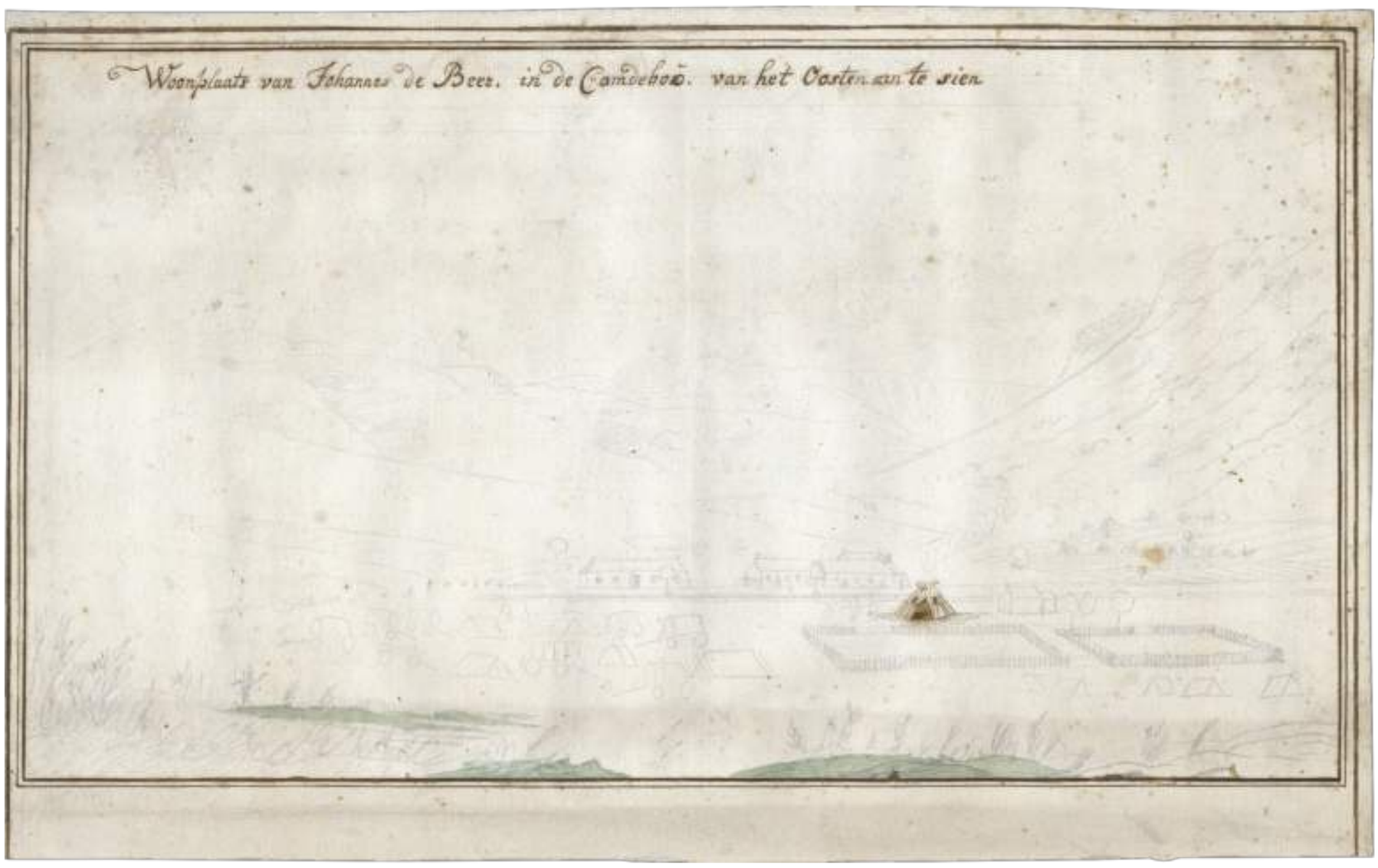

Gordon's unfinished water-colour of the *woonplaats van Johannes de Beer* (Johannes de Beer's residence) on sheet 416 above shows the farm of Brakfontein, where later the town of Aberdeen arose, about 60 kilometres to the south-west of Graaff-Reinet. In November 1777 he made a short stop here during his journey to the Seekoei River and the Great Fish River in the period of October 1777 to March 1778. The fine drawing on sheet 416 below shows the above-mentioned giraffe hunt in October 1779 on the Oranje River at the Augrabies Falls; see sheet 414 above. In the caption Gordon is amazed at the wealth of wild animals in this area, where on a certain occasion besides many other animals he saw no fewer than twelve of these *cameelpaarden* ('camel horses', giraffes), describing this as the 'most beautiful and strangest sight' in all his travels. According to the caption, Gordon drew the other hunting scene on sheet 417 above, this time with hippopotamuses as victims, at the *Plettenbergs Rivier* (now Seekoei River) in any case after October 1778, when with Governor Joachim van Plettenberg he here reached the furthest point of their journey together into the north-eastern and eastern parts of the Cape Colony (August 1778 to January 1779). However, the picture relates to Gordon's trip a year earlier, when he bagged no fewer than nine of these *seekoeien* ('sea cows', hippopotamuses) there, all 'without the least danger'. The *Sparman*, whose opinion on these animals is scornfully dismissed as *sprookjes* (fairy tales), is the British traveller Andrew Sparrman, who in his account of a journey through the Cape Colony (which appeared in print in 1786) had not unreasonably indicated that hunting hippopotamuses was in fact very dangerous. During the same journey to the Seekoei River and the Great Fish River, at the beginning of December 1777 Gordon stayed briefly at the farm of Willem Prinsloo at the foot of the Bruintjieshoogte, near the little place of the same name to the west of Somerset East, of which he made the drawing on sheet 417 centre. For a comparison, see also the depictions of the same place by Johannes Schumacher on sheets 280-281 in Volume V: *Africa*. Some weeks later, in mid January 1778, on his way back Gordon arrived at Algoa Bay, where a little further inland he discovered the large saltpan shown in the drawing on sheet 417 below.

Gesigt van het land op de 28st: graad, 32: min: Zuid: brete. 3 gr: oost lengte van de Caap de Goede Hoop: beneden de Groote Waterval Aukoerebis, in Oranje Rivier of Garieb; in het Einiquas land. Hier had ik het schoonste en singulierste gesigt in alle mijne Reisen, siende met een opslag van een Oog in een halve Cirkel, twaalf Cameelpaarden; in de vyftig Oliphanten; 5 Rhinocerossen; een trop van 20 Struisen; een trop van 13 koedoes, en een grote trop Zeebraas, siende de Hippopotamussen in de Rivier beneden, swemmen, en samen spelen.

blad 416 onder / sheet 416 below:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-64.

[Robert Jacob Gordon, 1779] :

[Giraffenjacht aan de Oranjerivier nabij de Augrabies-waterval].

[Giraffe hunt at the Oranje River near the Augrabies Falls].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 33,5 x 50 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 33.5 x 50 cm.

Verklaringen: [onder] een beschrijving :
Explanations: [below] a description :

Gesigt van het land op de 28st: graad, 32: min: Zuid: brete. 3 gr: oost lengte van de Caap de Goede Hoop: beneden de Groote Waterval Aukoerebis, in Oranje Rivier of Garieb; in het Einiquas land. Hier had ik het schoonste en singulierste gesigt in alle mijne Reisen, siende met een opslag van een Oog in een halve Cirkel, twaalf Cameelpaarden; in de vyftig Oliphanten; 5 Rhinocerossen; een trop van 20 Struisen; een trop van 13 koedoes, en een grote trop Zeebraas, siende de Hippopotamussen in de Rivier beneden, swemmen, en samen spelen.

Gesigt van de Plettenbergs Rivier op de Zbreete van 31gr: 6gr: lengte Oost van de Caap: met het Camp en de Plaats alwaar ik den Heer Gouverneur A:o 1778 bragt, alwaar ik S'Jaars te voren 9 Flippopotamussen, of hier te lande, sogenaamde Zeekoeien, geschoten had; en alwaar alstoen door den Gouverneur en Sijn escorte, in den tijdt van drie a vier uuren, 22 dier dieren doodgeschoten wierden, sonder de minste danger gevaar; dus al het geene Sparman in sijne beschrijving van de Caap segt omtrent het gevaar in de Jagt dier dieren, sprookjes sijn.

blad 417 boven / sheet 417 above:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-66.

[Robert Jacob Gordon, 1778] :

[Nijlpaardenjacht aan de Seekoeirivier].

[Hippopotamus hunt at the Seekoei River].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 33 x 50 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 33 x 50 cm.

Verklaringen: [onder] een beschrijving :
Explanations: [below] a description :

Gesigt van de Plettenbergs Rivier op de Z: breete van 31 gr: 6 gr: lengte Oost van de Caap: met het Camp en de Plaats alwaar ik den Heer Gouverneur A:o 1778 bragt, alwaar ik S'Jaars te voren 9 Hippopotamussen, of hier te lande, sogenaamde Zeekoeien, geschoten had; en alwaar alstoen door den Gouverneur en Sijn escorte, in den tijdt van drie a vier uuren, 22 dier dieren doodgeschoten wierden, sonder de minste danger gevaar; dus al het geene Sparman in sijne beschrijving van de Caap segt omtrent het gevaar in de Jagt dier dieren, sprookjes sijn.

blad 417 midden / sheet 417 centre:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-34.

R.J. Gordon, [1777] :

De plaats van Willem prinslo agter bruintjes hoogte tegen het noorden te zien [...].

The farmstead of Willem Prinsloo beyond Bruintjieshoogte as seen towards the north [...].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 20 x 92 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 20 x 92 cm.

Verklaringen: [boven] een beschrijving, als vervolg van de titel :
Explanations: [above] a description, in continuation of the title :

By de bosberg vier uren west van de Caffer natie en grote visrivier. / de quick stond by het huis 27 duim 4½ tiende Schaal van rambden het geen 2985 voet Engels is, / op de punt op de berg 25½. het geen 4430 voet is boven de oppervlakte der zee, dog / de berg, boven prinslo's huis, 1445 voet engels, is.

(vervolg op pag. 418 / continued on p. 418)

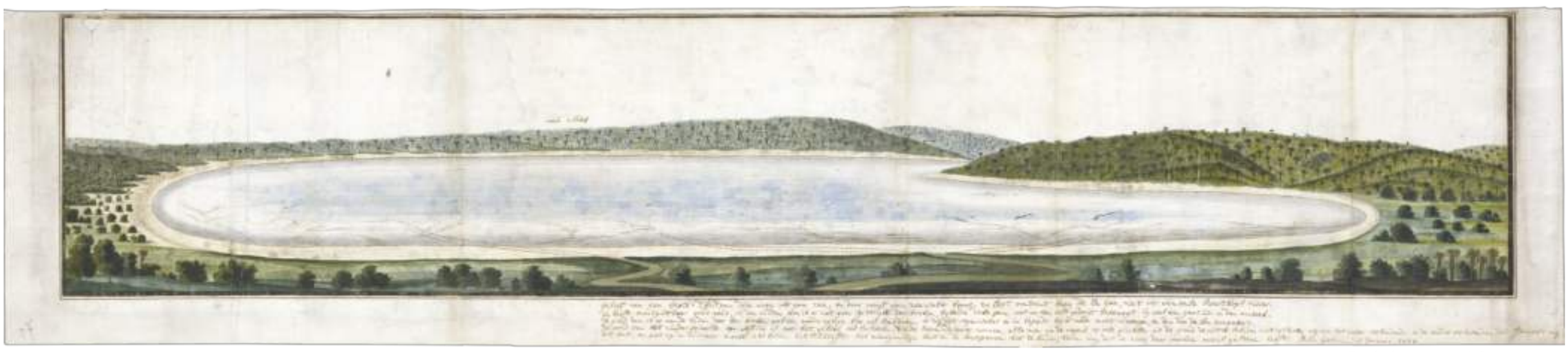

Bijschriften: pag. 418 / Captions: p. 418

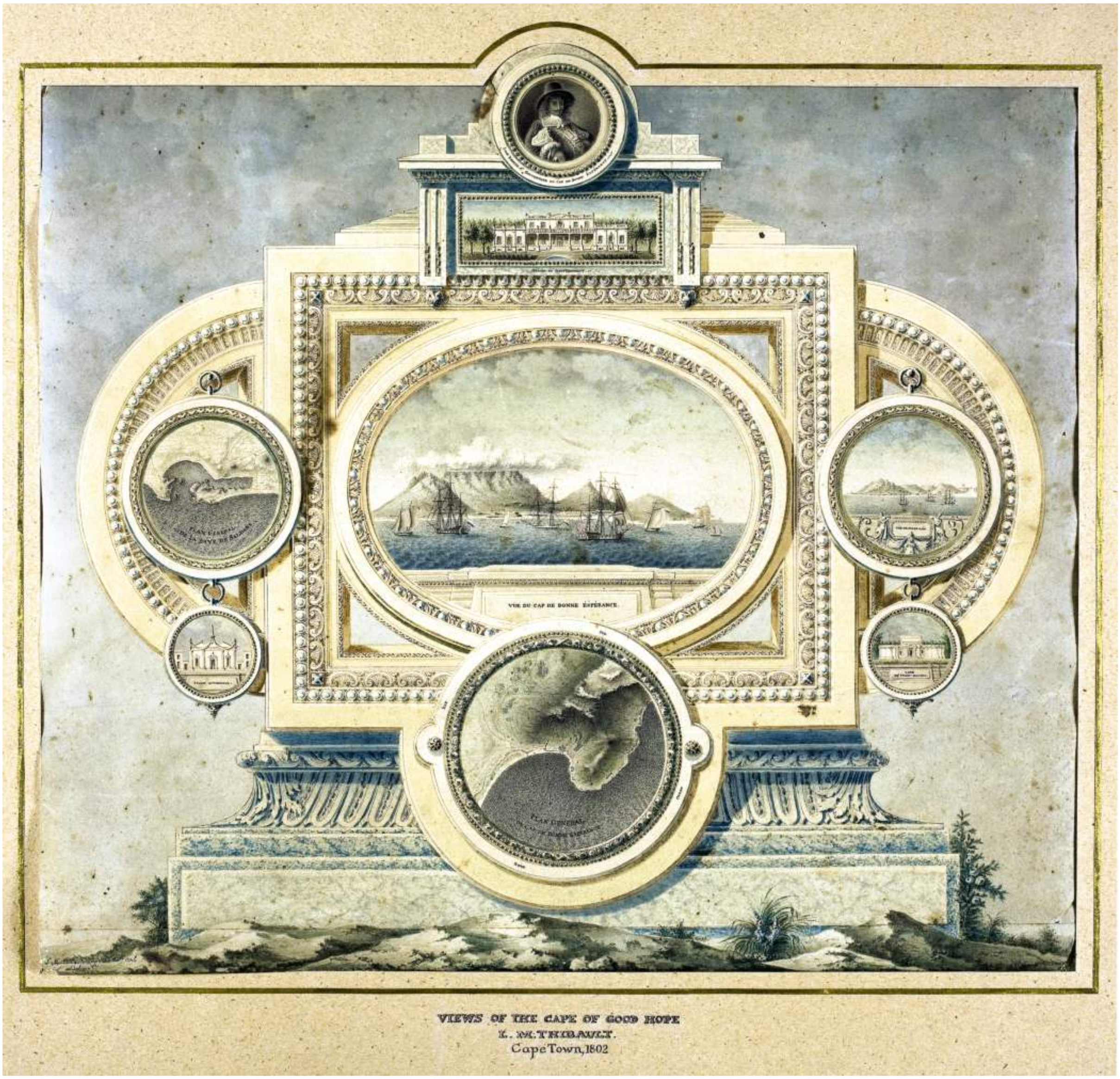

(vervolg van pag. 417 / continued from p. 417)

blad 417 onder / sheet 417 below:

Rijksmuseum Amsterdam, RP-T-1914-17-22.

R:J: Gordon, 16 January.1778 :

[Aanzicht van een zoutpan nabij de Swartkopsrivier].

[View of a saltpan near the Swartkop River].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 23,5 x 125 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 23.5 x 125 cm.

Verklaringen: [onder] een beschrijving :
Explanations: [below] a description :

Gesigt van een Grote natuurlyke Zout pan drie uren ver van zee, en daar nooyt geen zeewater koomt. zy legt omtrent baay de La Goa, niet ver van onse Swartskops rivier. Sy heeft onuitputbaar goed zout, in den midden kon ik er met geen spits ijser door breken, lykende dese pan veel na een veld gedooijt sneeuwys. Sy was een groot uur in den omtrek. de grond daar ik er aan de zyden door kon breken was een modderagtige klei vol soutdelen. so dat hier het regenwater er in lopende sig er mede moet vermengen, en dan door de Son evaporeert. de grond van het zuider gedeelte van Africa is over het geheel vol Soutdelen, die de boeren hier Salpeter noemen, also men na de regens, op vele plaatsen uit de grond de witte schuim ziet opslaan, zig aan het water verbindende en de modder verlatende, dus formeert zig dit zout, en niet op de ridicule manier als kolben het beschryft; het menigvuldige sout en de soutpannen hier te landen, tonen my, dat de zee, daar voorheen overal gestaan heeft.

blad / sheet 418:

Museum Africa Johannesburg, MA1973-3025.

L.M. Thibault insp.r des Bat.s Civils, […] et delinea [..], Cap de Bonne Espérance 1[803] :
L.M. Thibault inspector of Civilian Buildings, […] and drawn […], Cape of Good Hope, 1[803] :

Vue du Cap de Bonne Espérance.

Gezicht van Kaap de Goede Hoop.

View of the Cape of Good Hope.

J. van Riebeek , ier Gouverneur du Cap de Bonne Espérance.

J. van Riebeeck, iste Gouverneur aan Kaap de Goede Hoop.

J. van Riebeeck, ist Governor at the Cape of Good Hope.

Maison du Gouvernement.

Gouverneurshuis.

Government House.

Vue de False-Baie.

Gezicht van de Valsbaai.

View of False Bay.

Loge de Franc-Maçons.

Vrijmetselaarsloge.

Masonic Lodge.

Plan General / du Cap de Bonne Esperance.

Overzichtskaart / van Kaap de Goede Hoop.

General Chart / of the Cape of Good Hope.

Eglise Lutherienne.

Lutherse Kerk.

Lutheran Church.

Plan Général / de la Baye de Saldane

Overzichtskaart / van de Saldanhabaai.

General Chart / of Saldanha Bay.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

2 kaarten ms + 6 aquareltekeningen op papier, gekleurd, 44,5 x 49,5 cm.
2 maps ms + 6 water-colour drawings on paper, coloured, 44.5 x 49.5 cm.

Oriëntatie: [kaart Tafelbaai] het noorden is linksonder [kaart Saldanhabaai] linksboven.
Orientation: [chart Table Bay] north is lower left [chart Saldanha Bay] upper left.

Als passende afsluiting van de supplementen met betrekking tot de Kaapkolonie is op blad 418 uit de collectie van het Africa Museum in Johannesburg een prachtige verzameltekening van Louis Michel Thibault gereproduceerd, met in de acht medaillons overzichtskaartjes van de Tafelbaai en de Saldanhabaai, een portret van Jan van Riebeeeck en topografische afbeeldingen van de Kaap vanuit zee, het Gouverneurshuis in Kaapstad, de Valsbaai, de Vrijmetselaarsloge en de Lutherse Kerk. De datering wordt op het passepartout aangegeven als 1802; Thibaults eigen jaartal in de rechter benedenhoek is helaas deels afgescheurd, maar het is waarschijnlijker dat de tekening gemaakt is in 1803, het jaar dat het bestuur over de Kaapkolonie daadwerkelijk werd overgedragen aan de laatste Nederlandse gouverneur, Jan Willem Janssens. Thibault heeft dit werk wellicht bedoeld als een ode aan de Vrede van Amiens van 1802 en een eerbetoon aan het nieuwe Bataafse bewind, dat hij als Fransman en als immer loyale dienaar van de vroegere Compagnie veruit zal hebben geprefereerd boven het Britse bestuur.

As a fitting conclusion to the supplements relating to the Cape Colony, on sheet 418 we reproduce a splendid miscellany drawn by Louis Michel Thibault from the collection of the Africa Museum in Johannesburg, with in its eight medallions general maps of Table Bay and Saldanha Bay, a portrait of Jan van Riebeeck, topographical depictions of the Cape from the sea, the Governor's House in Cape Town, False Bay, the Freemasons' Lodge, and the Lutheran Church. On the passe-partout the date is given as 1802; unfortunately Thibault's own date in the lower right-hand corner has been partly torn off, but it is more likely that the drawing was made in 1803, the year in which the Cape Colony was actually handed over to the last Dutch governor, Jan Willem Janssens. Perhaps Thibault intended this work as an ode to the Peace of Amiens of 1802 and a gesture of homage to the new regime of the Batavian Republic, which as a Frenchman and ever faithful servant of the former Company he will have far preferred to British rule.

Oostkust van Afrika, Indische Oceaan. De laatste aanvullingen op Deel V: *Afrika*, op de bladen 419-423, omvatten kaarten van de Oost-Afrikaanse kust en Madagascar uit het eerder genoemde zeeatlasje van Johannes Vingboons, plattegronden van de Portugese vestigingen Mozambique en Mombasa uit het kaartboek van João Teixeira I Albernaz, en kaarten en topografische tekeningen uit verschillende bron van Mauritius, het eiland Amsterdam en de Cocos-eilanden.

East Coast of Africa, Indian Ocean. The final supplements to Volume V: *Africa*, on sheets 419-423, include maps of the east coast of Africa and Madagascar from the sea-atlas by Johannes Vingboons already mentioned, plans of the Portuguese settlements of Mozambique and Mombasa from the map-book of João Teixeira I Albernaz, and maps and topographical drawings from various sources showing Mauritius, the island of Amsterdam and the Cocos Islands.

blad 419 boven / sheet 419 above:

British Library, Add. Ms. 34.184 fol. 17.

[Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :

[Kaart van Madagascar en een deel van de kust van Mozambique].

[Chart of Madagascar and part of the Mozambique coast].

Schaalstok van Dartigh Duijtsche Mijlen =
[ca. 1 : 9.495.000].
Scale-bar of *Dartigh Duijtsche Mijlen* =
[approximately 1 : 9,495,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 16 x 22 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 16 x 22 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

blad 419 onder / sheet 419 below:

British Library, Add. Ms. 34.184 fol. 19.

[Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :

[Kaart van de kust van Mozambique].

[Chart of the Mozambique coast].

Schaalstok van 100 Duijtsche Mijlen Vijftien voor Een Graed = [ca. 1 : 9.985.000].
Scale-bar of *100 Duijtsche Mijlen Vijftien voor Een Graed* = [approximately 1 : 9,985,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 16,5 x 20,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 16.5 x 20.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

De beide kaartjes op blad 419 van de Afrikaanse oostkust en Madagascar, afkomstig uit Johannes Vingboons' navigatie-atlasje van ca. 1660 in de British Library, verraden de oorsprong van de voorbeelden waarnaar ze zijn vervaardigd door de aanwezigheid van vrijwel uitsluitend Portugese geografische namen langs de kusten. Alleen aan de zuidwestpunt van Madagascar vindt men een enkele aanwijzing voor eerdere Nederlandse activiteiten in dit gebied, in de vorm van de benaming voor het eilandje waar tijdens de Eerste Schipvaart veel zieken van De Houtmans vloot overleden en begraven werden, het 'hollandsche kerckhoff'. Het kaartje op blad 419 onder is in de reproductie een kwartslag gedraaid, met het noorden boven.

The two small-scale charts on sheet 419 showing the east coast of Africa and Madagascar, taken from Johannes Vingboons's navigation atlas of about 1660 in the British Library, betray the origin of the models on which they were based by the presence of almost exclusively Portuguese geographical names along the coasts. Only at the south-west tip of Madagascar do we find a single indication of earlier Dutch activities in this area, in the form of the name for the little island, the *hollandsche kerckhoff* (Dutch graveyard), where during the First Fleet many of the sick from De Houtman's ships died and were buried. The map on sheet 419 below has been turned 90 degrees in the reproduction, with north at the top.

blad 420 boven / sheet 420 above:

Bayerische Staatsbibliothek, Cod.icon 162 fol. 2R.

[João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :

1 / Plataforma da Fortaleza de Moçambique.

1 / Plattegrond van het Fort van Mozambique.

1 / Plan of the Fort at Mozambique.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 21 x 30,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 21 x 30.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Als aanvulling op de kaarten van de Portugese bezittingen aan de oostkust van Afrika op de bladen 369-375 in Deel V: *Afrika* zijn op blad 420 twee plattegronden toegevoegd uit het manuscript-kaartboek van omstreeks 1640 door de Portugese hofcartograaf João Teixeira I Albernaz, *Plantas das Cidades e fortalezas da Conquista da India oriental* (zie blad 359), waarvoor ook in dit geval weer het exemplaar van dit werk in de Bayerische Staatsbibliothek is gebruikt. De bovenste kaart betreft de hoofdvestiging van de Portugezen in deze regio, op het eilandje Mozambique (Moçambique) aan de noordelijke kust van het huidige land van die naam; de kaart onder toont alleen het kleinere fort van Mombasa, in het tegenwoordige Kenia.

As a supplement to the maps of the Portuguese possessions on the east coast of Africa on sheets 369-375 in Volume V: *Africa*, on sheet 420 two plans have been added from the manuscript book of maps from around 1640 compiled by the Portuguese court cartographer João Teixeira I Albernaz, *Plantas das Cidades e fortalezas da Conquista da India oriental* (see sheet 359), for which again in this case the copy of this work in the Bavarian State Library has been used. The upper map relates to the main settlement of the Portuguese in this region, on the little island of Mozambique (Moçambique) on the northern coast of the present country of that name, and the map below shows only the smaller fort of Mombasa, in the present Kenya.

blad 420 onder / sheet 420 below:

Bayerische Staatsbibliothek, Cod.icon 162 fol. 3R.

[João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :

2 / Plataforma da Forta- / leza de Bombaça.

2 / Plattegrond van het Fort / van Mombasa.

2 / Plan of the Fort / at Mombasa.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 21 x 30,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 21 x 30.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechts.
Orientation: north is right.

blad 421 boven / sheet 421 above:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 006-15-025.

[Anoniem, ca. 1690] :
[Anonymous, c. 1690] :

[Kaart van het eiland Mauritius].

[Chart of the island of Mauritius].

Schaalstok van 5 Duijtshen Mijlen 15 voor Een graadt = [ca. 1 : 270.000].
Scale-bar of *5 Duijtshen Mijlen 15 voor Een graadt* = [approximately 1 : 270,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 51 x 72 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 51 x72 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsboven.
Orientation: north is upper right.

Verklaringen: [rechts] een beschrijving, als vervolg van de titel :
Explanations: [right] a description, in continuation of the title :

blad 421 onder / sheet 421 below:

Nationaal Archief, 1.04.01 60 fol. 50.

[Heyndrick Dirrecksen Jolinck, 1598] :

Dit is die gedaente van Warwycks haven als / ghij met het schip daer binnen voer ancker legget [...].

This is the shape of Warwijck's harbour when / one's ship is anchored within the same [...].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, 31 x 20,5 cm.
1 map : ms on paper, 31 x 20.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsboven.
Orientation: north is upper right.

Verklaringen: [rechts] een beschrijving, als vervolg van de titel :
Explanations: [right] a description, in continuation of the title :

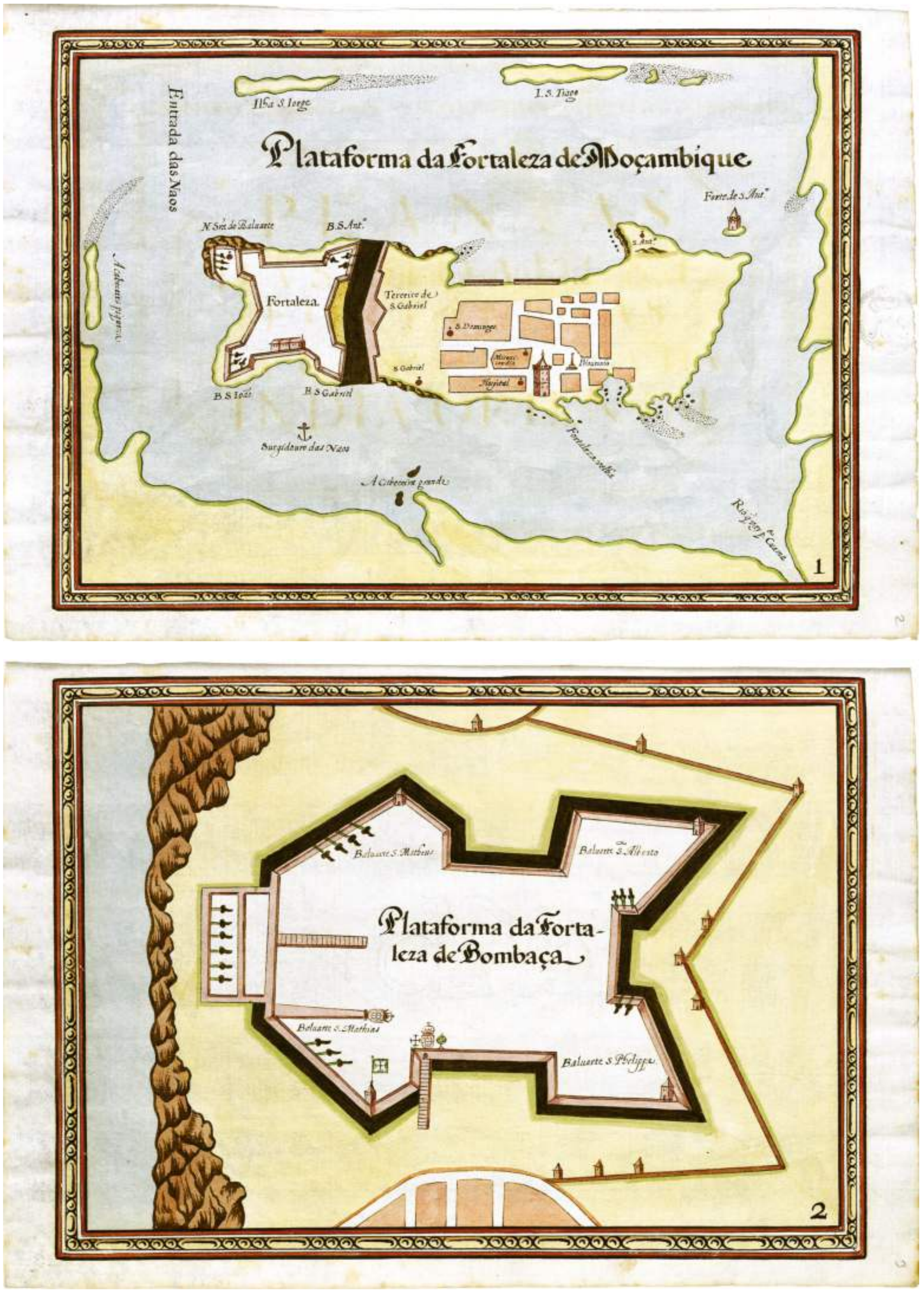

Ende is / so bequaeme plaets alsmen ter werrelt soude / mogen vinden om te verversen, alsmen uut den / beschrivinge vant voerschrev lant wel / verstaen mach.

In Deel V: *Afrika* is er bij de behandeling van de opgenomen kaarten en tekeningen van Mauritius (bladen 394-409) op gewezen dat dit eiland in de VOC-cartografie tot laat in de achttiende eeuw veelal volstrekt onjuist werd weergegeven, ondanks het feit dat de correcte omtrekvorm en andere topografische basisgegevens dankzij de veelvuldige bezoeken van Nederlandse oostindiëvaarders en de kolonisatie van het eiland na 1637 al in een relatief vroeg stadium goed bekend waren. Als zeldzaam voorbeeld van een Nederlandse kaart uit de compagniestijd waarop Mauritius wel realistisch is ingetekend, is op blad 409 in *Afrika* nogmaals kaartblad I-11 gereproduceerd uit de grote overzichtsatlas van het VOC-octrooigebied die de Amsterdamse kaartenmaker Isaak de Graaf omstreeks 1695 samenstelde voor de Heren Zeventien (Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-11). In de Collectie Bodel Nijenhuis in de Universiteitsbibliotheek Leiden bevindt zich een vrijwel identiek exemplaar van deze kaart, die hier als aanvulling is afgebeeld op blad 421 boven. Het is niet onwaarschijnlijk dat Isaak de Graaf dit exemplaar als voorbeeld voor zijn atlaskaart heeft gebruikt; een andere mogelijkheid is dat beide kaarten teruggaan op een gezamenlijk, nu niet meer bekend origineel. De andere aanvulling met betrekking tot Mauritius, op blad 421 onder, is een tweede en meer gedetailleerde weergave van de Zuidoosterhaven of Warwijcks Haven, de beschutte baai aan de zuidoostkust van het eiland waar in september en oktober 1598 tijdens de Tweede Schipvaart de vijf afgedwaalde schepen onder vice-admiraal Wybrant van Warwijck enkele weken verbleven om te verversen. Deze versie is afkomstig uit het journaal dat gedurende de gehele reis werd bijgehouden door de stuurman Heyndrick Dirrecksen Jolinck, eerst op het schip *Vriesland* en vanaf 9 januari 1599 op de *Amsterdam*; zie ter vergelijking in Deel V: *Afrika* op blad 399 onder het kaartje van dezelfde baai door Jacob Pietersz, die tijdens het eerste deel van de tocht stuurman op de *Amsterdam* was. Jolinck monsterde overigens na terugkeer van de tweede vloot in augustus 1600 al in april 1601 weer aan voor een volgende reis naar de Oost, als stuurman op het admiraalsschip *Gelderland* in de vloot van Wolfert Harmensz. Uit het journaal dat op dit schip werd bijgehouden door de ziekentrooster en onderstuurman Joris Joostensz Laerle zijn in de atlasdelen II: *Java en Madoera*, III: *Indische Archipel en Oceanië* en V: *Afrika* eveneens verscheidene kaarten en tekeningen opgenomen.

In the discussion of the maps and drawings of Mauritius included in Volume V: *Africa* (sheets 394-409), it was observed that in VOC cartography till late in the eighteenth century the image of this island was completely wrong, despite the fact that the correct outline and other basic topographical data had been well known at a relatively early stage, thanks to the many visits by Dutch East-Indiamen and the colonization of the island after 1637. As a rare example of a Dutch map from the time of the Company on which Mauritius is indeed drawn realistically, on sheet 409 in *Africa* map-sheet I-11 from the general atlas of the charter area of the VOC the Amsterdam map-maker Isaak de Graaf compiled around 1695 for the Gentlemen Seventeen was reproduced (Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-11). In the Bodel Nijenhuis Collection in the Leiden University Library there is a practically identical copy of this map, which is shown here as an addition on sheet 421 above. It is not unlikely that Isaak de Graaf used this as a model for the map in his atlas; another possibility is that both of the maps derive from a common, now no longer known, original. The other addition relating to Mauritius, on sheet 421 below, is a second and more detailed depiction of the Zuidooster or Warwijcks Harbour, the sheltered bay on the south-east coast of the island where in September and October of 1598 during the Second Fleet the five strayed ships under Vice-Admiral Wybrant van Warwijck spent several weeks to take on fresh supplies. This version is taken from the journal kept by the helmsman Heyndrick Dirrecksen Jolinck for the whole voyage, first on the ship *Vriesland* and from 9 January 1599 on the *Amsterdam*; for a comparison see in Volume V: *Africa* on sheet 399 below the little map of the same bay by Jacob Pietersz, who was helmsman on the *Amsterdam* for the first part of the voyage. After the ships of Second Fleet got back in August 1600, Jolinck already signed on again in April 1601 for another voyage to the East, as helmsman on the admiral's ship *Gelderland* in the fleet of Wolfert Harmensz. Various maps and drawings from the journal that the almoner and junior helmsman Joris Joostensz Laerle kept on this ship have also been included in Volume II: *Java and Madura*, Volume III: *Malay Archipelago and Oceania*, and Volume V: *Africa*.

Mauritius

ISLA DOILLVSTRE. PRIN INCIPE MAVRITIO DE NASSAV
DIT IS DIE AMSTERDAMER HAVEN
TEN STEEN BANCK
TEN STEENBANCK
ISLA DELA FORTVNA

Het Eÿland Amsterdam – Gelegen aen de Oosthoeck Van Het Eÿland Sylon –

blad / sheet 422:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Biblioteca Publica Latina 2030 fol. 45R.

[Anoniem, ca. 1720] :
[Anonymous, c. 1720] :

Het Eijland Amsterdam – Gelegen aen de Oosthoeck Van Het Eijland Sylon.

Amsterdam Island – Situated East Of The Island of Ceylon.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 23,5 x 29 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 23.5 x 29 cm.

Als laatste in dit *Supplement* zijn op de bladen 422 en 423 twee topografische tekeningen toegevoegd van eilanden in het oostelijke deel van de Indische Oceaan, die beide in de eerste helft van de achttiende eeuw vervaardigd werden als onderdeel van een serie landverkenningen in dit zeegebied ten behoeve van de navigatie op compagniesschepen. De tekening van het eiland Amsterdam gezien vanuit het noordoosten op blad 422 is overgenomen uit een gebundelde verzameling van 85 van zulke eenvoudige kustaanzichten in de collectie van de Universiteitsbibliotheek Leiden, die met de hier getoonde afbeelding als enige uitzondering alle betrekking hebben op locaties aan de kusten van Voor-Indië (zie Deel VI: *Voor-Indië, Perzië, Arabisch Schiereiland*) en Ceylon. De historisch-topografische waarde van dit type landverkenningen is in de meeste gevallen gering; ze waren voornamelijk bedoeld om één of hooguit enkele markante objecten op een bepaald punt aan de kust op vereenvoudigde wijze weer te geven als herkenningspunt voor de schippers en stuurlieden op passerende schepen. In dit opzicht is de tekening van Amsterdam eveneens een uitzondering: het eiland is hier topografisch correct en goed gedetailleerd getekend, zoals onder meer blijkt bij een vergelijking met de nauwkeurige weergave door Victor Victorsz uit 1696 op blad 418 boven in Deel V: *Afrika*. Overigens kan men zich wel afvragen welke waarde voor de navigatie de maker van deze voorstelling verwachtte, gezien zijn onderschrift dat de positie van het eiland aangeeft als 'Gelegen aan de Oosthoeck Van Het Eyland Sylon' – in werkelijkheid ligt Amsterdam zo'n 5000 kilometer ten zuiden van Ceylon! Bij het grote verzamelblad met in totaal 20 afzonderlijke landverkenningen op blad 423 ten slotte, uit de collectie van de Bibliothèque nationale de France, gaat het bij de bovenste veertien ook al om min of meer schematische tekeningetjes van plaatsen aan de kusten van Ceylon en zuidelijk India, waaraan hier verder geen aandacht kan worden besteed. De zes zeldzame kustaanzichten van de Cocoseilanden onderaan het blad echter, die het ene noordwestelijke en vier van de zuidelijke eilanden in deze groep afzonderlijk weergeven zoals deze uit verschillende richtingen gezien werden tijdens de passage door de kleine archipel, zijn zowel topografisch als tekentechnisch van veel betere kwaliteit en vormen als zodanig een belangrijke aanvulling op de waarschijnlijk iets oudere kaart in *Afrika* op blad 419. Teneinde deze tekeningen op voldoende grootte te kunnen afbeelden, is het blad als geheel in de reproductie een kwartslag gedraaid.

As final items in this *Supplement*, on sheets 422 and 423 two topographical drawings are added showing islands in the eastern part of the Indian Ocean, both of which were made in the first half of the eighteenth century as part of a series of landfalls or coastal views in this area of sea for the purpose of navigation on Company ships. The drawing of the island of Amsterdam seen from the north-east on sheet 422 has been taken from a bundled collection of 85 such simple landfalls in the collection of the Leiden University Library which, with the sole exception of the one shown here, all relate to locations on the coasts of India (see Volume VI: *India, Persia, Arabian Peninsula*) and Ceylon. The historical and topographical value of this type of landfall is in most cases slight; they were mainly intended to depict one or at the most a few prominent objects at a certain feature on the coast in a simplified way in order to serve as an identifying point for the skippers and helmsmen on passing ships. In this respect the drawing of Amsterdam is a remarkable exception – the island is drawn here in a topographically correct and well detailed way, as can for example be seen from a comparison with the accurate image by Victor Victorsz from 1696 on sheet 418 above in Volume V: *Africa*. For the rest one can wonder what benefit for navigation the maker of this depiction was hoping for, in view of his caption that indicates the position of the island as 'Situated to the East Of The Island of Ceylon', as in fact Amsterdam Island lies some 5000 kilometres to the south of Ceylon! Finally, with the large collective sheet with a total of 20 separate landfalls on sheet 423, from the collection of the *Bibliothèque nationale de France*, the upper fourteen are more or less schematic little drawings of places on the coasts of Ceylon and southern India, and can be given no further attention here. The six rare coastal views of the Cocos Islands on the lower part of the sheet, on the other hand, which show the one north-western and four of the southern islands in this group individually as they are seen from different directions during the passage through this small archipelago, are both topographically and technically of much better quality, and as such form a valuable addition to the probably somewhat older map in *Africa* on sheet 419. In order to be able to show these drawings at a sufficient size, in the reproduction the sheet as a whole has been turned 90 degrees.

blad / sheet 423:

Bibliothèque nationale de France / Société de Géographie, DCP SG Y C 196.

[Anoniem, 1730-1750] :
[Anonymous, 1730-1750] :

Aldus verthoonen haar de Cookos Eylanden. als men Tusschen de zelve doorzeijlt; Het eene Eylant in het NNW: / En de vier zuydelikste Meest in Elkander: Men schroomt hier niet als voor 't geen Men ziet.

Thus appear the Cocos Islands. when one is sailing in Between the same; The one Island in the NNW: / And the four to the south Mostly seen behind One Another: One should not be hesitant in view of what One can observe here.

[profiel noordwestelijk Cocoseiland / profile of north-western Cocos Island]

Dit Eylant legt na gissingh 10 a 11 mijllen van de andere Noordwaart.
This Island is estimated to be 10 or 11 miles to the North of the others.

20 profielen : ms op papier, gekleurd, 52,5 x 76,5 cm.
20 profiles : ms on paper, coloured, 52.5 x 76.5 cm.

Verklaringen: [boven, midden] 14 landverkenningen en beschrijvingen van meerdere locaties langs de kusten van Ceylon en zuidelijk India, geen transcriptie.
Explanations: [above, centre] 14 landfalls and descriptions of several locations on the coasts of Ceylon and southern India, not transcribed.

Sg 4 C 196-

Vier Matuw in zee Past met de Toorens van N.O. aan de Landt. N.O. ½ O. en de Eerste Hoek N.O. ½ N. diep 3½ vaam Groove Zant. De gissingh en wijt Cuipan is 2½

Van hier en de Custe voort met Zeeuwen aan de Noordtse zee de Lant huijs N.½ W. en dit Landtje N. ½ W. de Eerste Hoek N.O. ½ N. diep 2½ vaam Groove Zant, alleen Cockers op de Lage Stenen gesien, ook kan men dit Landtje N.W. Trangueberen doen. Loopt van de Hoek af N.O. ½ O. 2½ vaam diep Zant, en alsdan N.O. 3 vaam Stijf Zant, voor op ten Eerste Rant

De Hoek van Concoren. Past met N.W. ½ N. van de Groote Boom N.N.W. Ontrent een myl Cuijsen de Noot.

Voor Nigelle. Past met dat Koppetje dat N. ½ O. na gissing ½ myl Cuijsen de Noot. en is 3 vaam Rotsbeer

Voor Galuwe in zee Past met de uijterste Boom N.W. ½ W. zijn N.W. ½ N. en de Noorse N.N.W. en dit Lage, N.W. ½ W. en de Eerste Lage van de Hoge Boomen Eijlt Hoeden in 4. Not. N. 2 vaam diep Groove Zant, Ontrent een half myl Cuijsen de Noot.

Voor de Groote Baixes Past met de Toolberg N. ½ O. en de Clijent N. ½ W. en het Pennoen N.W. ½ W. diep 3½ vaam Groove Zant, van Schouw de Baixes een cabeljaw Cippant

De Kleijne Baixes in de Vuijge Oostbeek, recht uit de Tapelbergh Past mijn N.W. ½ N. een half na gissingh 2½ myl Cuijsen de Kleijne Baixes, diep 6½ vaam Smits Zant, en is van deer en gelijk.

De Lange Zandreek, leijt in de twee Lagen N.W. ½ N. van twee diep 20 vaam Groove Zant, met Schuijm en Lage Stenen Ontrent 2 Myssen Cuijsen de Noot.

Oost de Cuijsent van Pancamme Past met de Munnickshoo N.W. ½ W. het Pennoentje N.W. ½ W. de Groote Hoek berg N.½ W. en de Kleijne Hoek berg N.½ W. 2 na gissing ½ myl Cuijsen de Noot, diep 2½ vaam Groove Zant.

Voor Batacale in zee Past met de Munnickshoo S.S.W. ½ W. en het Stuijkerije N. ½ W. na gissing een Myl Cuijsen de Noot, diep 20 vaam Groove Zant, is een Rif men leijt voor de Riviet, en met deselve op de Vuijge Hoek voet aanlopen

Voor Oetsaar Past met de Pagets berg N.W. ½ W. en het Oost Eijlandje W.N.W. en een Hoek van Oetsaar voor de kleine op staat W. ½ N. na gissing ½ myl Cuijsen de Noot diep 14 vaam Smits Zant.

Trinquemale in de Noorn Bay op de Reede ten ancker, Past met de Voorgedichte O.½ N. het Noorse Oost N. en het uijterste Noorse Oost diep 6 vaam Groove Zant

Aldus Vertheent sig Erasmus W. 12 ½ N. van uw

Oost de Hoek van Calmeere, Drie Myl voor Cuijsen Past met de Pagoot Hoff heeft Cuijsen, diep 6 vaam fijn Groove Zant

Vertooning van de Kust Coromandel

Ter Reede Nagapatnam Past met de Pagoot Skra. W. ½ N. en Oost ½ N. Cuijsen myl Cuijsen de Noot, diep 4½ voet fijn Groove Zant

L.W. 12 ½ O. L. W. ½ W. L. W. L. W. ½ W. 9 My. L. W. ½ W.

Aldus vertheenen haar de Cocos Eijlanden als men Tusschen de Selve doorzeijlt, Het eene Eijlant in het N.N.W:

En de vier Zuijdelijkste Meest in Elkanders Mon schreent hier Niet als voor't geen Men Ziet.

Sg 4 C 196

1405

423

Beknopte bibliografie / Select Bibliography

Andrade, T., *How Taiwan became Chinese. Dutch, Spanish, and Han Colonization in the Seventeenth Century*. New York, 2007 (digitale versie/digitized version via: www.gutenberg-e.org/andrade).

Antony, R.J., *Like Froth floating on the Sea: The World of Pirates and Seafarers in Late Imperial South China*. Berkeley, *2003*.

Arano, Y., 'Arai Hakuseki and his Trade Regulations', in: L. Blussé, W. Remmelink & I. Smits (eds.), *Bridging the Divide: 400 years The Netherlands-Japan*, p.77. Hilversum/Amsterdam, 2000.

Aubin, J., 'Les Persans au Siam sous le règne de Narai (1656-1688)', in: *Mare Luso-Indicum*, no. 4 (1980), pp. 95-126.

Balk, G.L., F.E.Ch. Hoste & K. Zandvliet, *Inventaris van het archief van het Ministerie van Koloniën: Kaarten en Tekeningen, (1702) 1814-1963*. 's-Gravenhage, 1993. (digitale toegang/digitized access via http://www.nationaalarchief.nl/toegangen/pdf/NL-HaNA_4.MIKO.ead.pdf).

Beukers, H., 'The Introduction of Western Medicine in Japan', in L. Blussé, W. Remmelink & I. Smits (ed.), *Bridging the Divide: 400 years The Netherlands-Japan*, pp. 103-115. Hilversum/Amsterdam, 2000.

Blussé, L., 'Retribution and Remorse: The Interaction between the Administration and the Protestant Mission in Early Colonial Formosa', in: G. Prakash (ed.), *After Colonialism: Imperial Histories and Postcolonial Displacements*, pp. 153-182. Princeton, 1994.

Blussé, L., 'No Boats to China: The Dutch East India Company and the Changing Pattern of the China Trade, 1635-1690', in: *Modern Asian Studies*, no. 30 (1996), pp. 51-76.

Blussé, L., 'From Inclusion to Exclusiveness. The Early Years at Hirado, 1600-1640', in: L. Blussé, W. Remmelink & I. Smits (eds.), *Bridging the Divide: 400 years The Netherlands-Japan*, pp. 13-33. Hilversum/Amsterdam, 2000.

Blussé, L., 'De Formosaanse proeftuyn der Gereformeerde zending', in: G.J. Schutte (red.), *De Gereformeerde kerk onder de Verenigde Oostindische Compagnie*, pp. 189-201. Hilversum, 2001.

Blussé, L., *Visible Cities: Canton, Nagasaki, and Batavia and the Coming of the Americans*. Cambridge MA., 2008.

Blussé, L. & R. Falkenburg, *Johan Nieuhofs beelden van een Chinareis, 1655-1657*. Middelburg, 1987.

Blussé, L. & F. van Luyn, *China en de Nederlanders: Geschiedenis van de Nederlands-Chinese betrekkingen 1600-2008*. Zutphen, 2008.

Blussé, L., W. Remmelink & I. Smits (eds.), *Bridging the Divide: 400 years The Netherlands-Japan*. Hilversum/Amsterdam, 2000.

Bode, P. de, *Tresoor der zee- en landreizen III. Beredeneerd register op de Werken van de Linschoten-Vereeniging, LI-C*. Zutphen, 2007.

Boot, W.J., *Keizers en Shōgun: Een geschiedenis van Japan tot 1868*. Amsterdam, 2001.

Boxer, C.R., *Jan Compagnie in Japan, 1600-1850*. 's-Gravenhage, 1950.

Boxer, C.R., *The Dutch Seaborne Empire, 1600-1800*. London, 1965.

Boxer, C.R., *The Portuguese Seaborne Empire, 1415-1825*. New York, 1969.

Bracht, J. van, *Atlas van kaarten en aangezichten van de VOC en WIC, genoemd Vingboons-atlas in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage*. Haarlem, 1981.

Brood, P. (ed.), *Van hier tot Tokio : 400 jaar handel met Japan = From here to Tokyo : 400 years of trade with Japan = Koko kara Tokyo he : Nichi-Ran tsusho 400 nen*. 's-Gravenhage, 2009.

Bruijn, J.R., F.S. Gaastra & I. Schöffer (eds.), *Dutch-Asiatic shipping in the 17th and 18th centuries*. 3 dln. 's-Gravenhage, 1978-1987. (digitale versie/digitized version via http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/DAS).

Bruijn, M. de & R. Raben (eds.), *The world of Jan Brandes, 1743-1808. Drawings of a Dutch traveller in Batavia, Ceylon and Southern Africa*. Amsterdam/Zwolle, 2004.

Brummelhuis, H. ten, *Merchant, Courtier and Diplomat: A History of the Contacts between The Netherlands and Thailand*. Lochem, 1987.

Buch, W.J.M., *De Oost-Indische Compagnie en Quinam: De betrekkingen der Nederlanders met Annam in de XVIIe eeuw*. Amsterdam, 1929.

Buch, W.J.M., 'La Compagnie des Indes néerlandaises et l'Indochine', in: *Bulletin de l'école française d'Extrême Orient*, no. 36 (1936), pp. 97-196 & no. 37 (1937), pp. 121-237.

Colenbrander, H.T. & W. Ph. Coolhaas (red.), *Jan Pietersz. Coen. Bescheiden omtrent zijn bedrijf in Indië*. 7 dln. Leiden, 1919-1953.

Colenbrander, H.T., *Koloniale geschiedenis*. 3 dln. 's-Gravenhage, 1925-1926.

Commelin, I. (red.), *Begin ende Voortgangh, van de Vereenigde Nederlandtsche Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie […]*. 4 dln. Amsterdam, 1646.

Cook, H.J., *Matters of Exchange: Commerce, Medicine, and Science in the Dutch Golden Age*. New Haven/London, 2007.

Dermigny, L., *La Chine et l'Occident: Le commerce à Canton au XVIIIe siècle 1719-1833*, 4 vols. Paris, 1964.

Dijk, W.O., *Seventeenth-century Burma and the Dutch East India Company, 1634-1680*. Singapore, 2006.

Feenstra Kuiper, J., *Japan en de buitenwereld in de achttiende eeuw*. 's-Gravenhage, 1921.

Fieldhouse, D.K., *The Colonial Empires. A Comparative Survey from the Eighteenth Century*. London, 1992.

Gaastra, F.S., *De geschiedenis van de VOC*. Zutphen, 2002.

Gaastra, F.S., '"Sware continuerende lasten en groten ommeslagh". Kosten van de oorlogsvoering van de Verenigde Oost-Indische Compagnie', in: G.J. Knaap & G. Teitler (red.), *De Verenigde Oost-Indische Compagnie tussen oorlog en diplomatie*, pp. 81-104. Leiden, 2002.

Gelder, R. van, *Het Oost-Indisch avontuur. Duitsers in dienst van de VOC*. Nijmegen, 1997.

Glamann, K., *Dutch-Asiatic Trade 1620-1740*. 's-Gravenhage, 1981.

Gommans, J.J.L., 'War-horse and Post-nomadic Empire in Asia, c. 1000-1800', in: *Journal of Global History*, no. 2 (2007), pp. 1-21.

Goodman, G.K., *Japan and the Dutch 1600-1853*. London/New York, 2000.

Goor, J. van, *Kooplieden, predikanten en bestuurders overzee: Beeldvorming en plaatsbepaling in een andere wereld*. Utrecht, 1982.

Goor, J. van, *De Nederlandse Koloniën. Geschiedenis van de Nederlandse expansie. 1600-1975*. 's-Gravenhage, 1994.

Gosselink, M., *Land in zicht. Vingboons tekent de wereld van de 17de eeuw*. Zwolle, 2007.

Gulik, W.R. van, *Nederlanders in Nagasaki. Japanse prenten uit de 19e eeuw*. Amsterdam, 1998.

Gulik, W.R. van e.a., *Nagasaki-Deshima-ten = Nagasaki-Dejima*. Tokyo, 1986.

l'Honoré Naber, S.P., *Inventaris der verzameling kaarten berustende bij het Algemeen Rijksarchief. Eerste supplement*. 's-Gravenhage, 1914. (digitale toegang/digitized access via http://www.nationaalarchief.nl/toegangen/pdf/NL-HaNA_4.VELH.ead.pdf).

Huisken, J.E. & F. Lammertse (red.), *Het kunstbedrijf van de familie Vingboons. Schilders, architecten en kaartmakers in de gouden eeuw*. Maarssen/'s-Gravenhage/Amsterdam, 1989.

Jacobs, E.M., *Koopman in Azië. De handel van de Verenigde Oost-Indische Compagnie tijdens de 18de eeuw*. Zutphen, 2000.

Joost, W., *Die wundersamen Reisen des Caspar Schmalkalden nach West- und Ostindien 1642-1652*. Leipzig, 1983.

Keene, D., *The Japanese Discovery of Europe, 1720-1830*. London, 1952.

Kersten, C., 'Cambodia's Muslim King: Khmer and Dutch Sources on the Conversion of Reameathipadei I, 1642-1658', in: *Journal of Southeast Asian Studies*, no. 37 (2006), pp. 1-22.

Keulen, E.O. van, W.F.J. Mörzer Bruyns & E.K. Spits (red.), *'In de Gekroonde Lootsman'. Het kaarten-, boekuitgevers en instrumentenmakershuis Van Keulen te Amsterdam, 1680-1885*. Utrecht, 1989.

Kouwenhoven, A. & M.F.M. Forrer, *Siebold and Japan: his life and work*. Leiden, 2000.

Kraan, A. van der *Murder and Mayhem in Seventeenth-Century Cambodia. Anthony van Diemen vs. King Ramadhipati I*. Chiang Mai, 2009.

Krogt, P. van der & E. de Groot, *The Atlas Blaeu-Van der Hem of the Austrian National Library*. Vol. V. 't Goy/Houten, 2005.

Lequin, F., *Isaac Titsingh (1745-1812)*: Een passie voor Japan. Leven en werk van de grondlegger van de Europese Japanologie. Alphen aan den Rijn, 2002.

Leupe, P.A., *Inventaris der verzameling kaarten berustende in het Rijks-Archief. Eerste gedeelte*. 's-Gravenhage, 1867. (digitale toegang/digitized access via http://www.nationaalarchief.nl/toegangen/pdf/NL-HaNA_4.VEL.ead.pdf).

Li, T., *Nguyên Cochinchina: Southern Vietnam in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*. Ithaca, 1998.

Lieberman, V.B., *Burmese Administrative Cycles: Anarchy and Conquest, c. 1580-1760*. Princeton, 1984.

Lieberman, V.B., 'Was the Seventeenth Century a Watershed in Burmese History?', in: A. Reid (ed.), *Southeast Asia in the Early Modern Era: Trade, Power, and Belief*, pp. 214-250. Ithaca/London, 1993.

Lieberman, V.B., *Strange Parallels: Southeast Asia in Global Context, c. 800-1830, Vol. 1*. Cambridge, 2003.

Lieburg, F.A. van, 'Het personeel van de Indische kerk: Een kwantitatieve benadering', in: G.J. Schutte (red.), *De Gereformeerde kerk onder de Verenigde Oostindische Compagnie*, pp. 65-101. Hilversum, 2001.

Liu, Y., *The Dutch East India Company's Tea Trade with China, 1757-1781*. Leiden, 2007.

Maronier, J.H., *Pictures of the Tropics. A Catalogue of Drawings, Water-colours, Paintings, and Sculptures in the Collection of the Royal Institute of Linguistics and Anthropology in Leiden*. Leiden, 1967.

Meer, S. de (red.), *Het Zeekaarten boek. Vroege zeekaarten uit de collectie van het Maritiem Museum Rotterdam*. Rotterdam/Zutphen, 2007.

Meilink-Roelofsz, M.A.P. e.a., *De V.O.C. in Azië*. Bussum, 1976.

Meilink-Roelofsz, M.A.P., R. Raben & H. Spijkerman (red.), *De Archieven van de Verenigde Oostindische Compagnie. The Archives of the Dutch East India Company. (1602-1795)*. 's-Gravenhage, 1992.

Michel, W. & B.J. Terwiel, *Engelbert Kaempfer. Werke: kritische Ausgabe in Einzelbänden. 1. Heutiges Japan*. 2 vols. München, 2002.

Mil, P. van & M. Scharloo (red.), *De VOC in de kaart gekeken. Cartografie en navigatie van de Verenigde Oostindische Compagnie. 1602-1799*. 's-Gravenhage, 1988.

Mollema, J.C., *Geschiedenis van Nederland ter Zee*. 4 dln. Amsterdam, 1939-1942.

Mollema, J.C., *De Nederlandsche Vlag Op De Wereldzeeën*. 4 dln. Amsterdam, 1942-1947.

Muller, H.P.N. (red.), *De Oost-Indische Compagnie in Cambodja en Laos*. 's-Gravenhage, 1917.

Nachod, O., *Die Beziehungen der Niederländischen Ostindischen Kompagnie in Japan im siebzehnten Jahrhundert*. Leipzig, 1897.

Naquin, S. & E.S. Rawski, *Chinese Society in the Eighteenth Century*. New Haven/London, 1987.

Oers, R. van, *Dutch Town Planning Overseas during VOC and WIC Rule (1600-1800)*. Zutphen, 2000.

Paul, H., *Nederlanders in Japan, 1600-1854*. Weesp, 1984.

Pombejra, D. na, *Court, Company, and Campong: Essays on the VOC Presence in Ayutthaya*. Ayutthaya, 1992.

Pombejra, D. na, 'Ayutthaya at the End of the Seventeenth Century: Was there a Shift to Isolation?', in: A. Reid (ed.), *Southeast Asia in the Early Modern Era: Trade, Power, and Belief*, pp. 250-273. Ithaca/London, 1993.

Raben, R., 'Ayutthaya, Koning Phetracha en de wereld', in: E. Locher-Scholten & P. Rietbergen (red.), *Hof en handel: Aziatische vorsten en de VOC 1620-1720*, pp. 251-277. Leiden, 2004.

Reid, A., *Southeast Asia in the Age of Commerce 1450-1680*. 2 vols. New Haven/London, 1988-1993.

Reid, A., 'Economic and Social Change, c. 1400-1800', in: N. Tarling (ed.), *The Cambridge History of Southeast Asia, Volume 1: From Early Times to c. 1800*, pp. 460-508. Cambridge, 1992.

Reid, A. (ed.), *Southeast Asia in the Early Modern Era: Trade, Power, and Belief*. Ithaca/London, 1993.

Remmelink, R.H. & Matsui Yoko, 'Sakoku, or Japan "closed off" from the World. A New Stage: The Second Half of the Seventeenth Century', in: L. Blussé, W. Remmelink & I. Smits (eds.), *Bridging the Divide: 400 years The Netherlands-Japan*, pp. 33-55. Hilversum/Amsterdam, 2000.

Roeper, V. & B. Walraven (red.), *De wereld van Hendrik Hamel: Nederland en Korea in de zeventiende eeuw*. Amsterdam, 2003.

Romburgh, C.G.M. van & C.M. Warnsinck-Delprat, *Tresoor der Zee- en Landreizen. Beredeneerd Register op de Werken der Linschoten-Vereeniging, Deel XXVI-L*. 's-Gravenhage, 1957.

Ruangsilp, B., *Dutch East India Company Merchants at the Court of Ayutthaya: Dutch Perceptions of the Thai Kingdom, c. 1604-1765*. Leiden, 2007.

Sarasin Viraphol, *Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade 1652-1853*. Cambridge MA., 1977.

Schilder, G.G., 'De Noordhollandse Cartografenschool', in: E. Bos-Rietdijk e.a., *Lucas Jansz. Waghenaer van Enckhuysen. De maritieme cartografie in de Nederlanden in de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw*. Enkhuizen, 1984.

Schilder, G.G., 'Het cartografisch bedrijf van de VOC', in: P. van Mil & M. Scharloo (red.), *De VOC in de kaart gekeken. Cartografie en navigatie van de Verenigde Oostindische Compagnie. 1602-1799*, pp. 17-46. 's-Gravenhage, 1988.

Schilder, G.G., *Monumenta Cartographica Neerlandica*. 8 dln. Alphen aan den Rijn, 1986-2008.

Schilder, G.G., 'The Van Keulens and the Dutch East-India Company', in: D. de Vries e.a., *The Van Keulen cartography, Amsterdam 1680-1885*, pp. 71-90. Alphen aan den Rijn, 2005.

Schilder, G., 'Een cartografisch monument van de Verenigde Oost-Indische Compagnie: de Atlas Amsterdam samengesteld door Isaak de Graaf, ca. 1700', in: G. Schilder e.a., *Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Deel I: Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, pp. 6-21. Voorburg, 2006.

Sepp, D., *Tresoor der Zee- en Landreizen. Beredeneerd Register op de Werken der Linschoten-Vereeniging, Deel I-XXV*. 's-Gravenhage, 1939.

Shimada, Ryuto, *The Intra-Asian Trade in Japanese Copper by the Dutch East India Company during the Eighteenth Century*. Leiden, 2006.

Stapel, F.W. (red.), *Geschiedenis van Nederlandsch-Indië*. 5 dln. Amsterdam, 1938-1940.

Stapel, F.W. & C.W.Th. van Boetzelaer, *Pieter van Dam's Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie*. 8 dln. 's-Gravenhage, 1927-1954, 1977. (digitale versie/digital version via: http://www.inghist.nl/retroboeken/vandam).

Subrahmanyam, S., 'Iranians abroad: Inter-Asian Elite Migration and Early Modern State Formation', in: *Modern Asian Studies*, no. 51 (1992), pp. 340-363.

Tarling, N. (ed.), *The Cambridge History of Southeast Asia, Volume 1: From Early Times to c. 1800*. Cambridge, 1992.

Taylor, K.W., 'Nguyen Hoang and the Beginning of Vietnam's Southward Expansion', in: A. Reid (ed.), *Southeast Asia in the Early Modern Era: Trade, Power, and Belief*, pp. 42-69. Ithaca/London, 1993.

Terpstra, H., *De factorij der Oostindische Compagnie te Patani*. 's-Gravenhage, 1938.

Terwiel, B.J., *Engelbert Kaempfer. Werke: kritische Ausgabe in Einzelbänden. 4. Siam*. München, 2003.

Terwiel, B.J., *A Traveler in Siam in the Year 1655. Extracts from the Journal of Gijsbert Heeck, 16 November 1654 and 12 August - 18 October 1655*. Leiden, 2008.

Torii, Y., '"Dutch Studies": Interpreters, Language, Geography and World History', in: L. Blussé, W. Remmelink & I. Smits (eds.), *Bridging the Divide: 400 years The Netherlands-Japan*, pp. 115-139. Hilversum/Amsterdam, 2000.

Totman, C., *Early Modern Japan*. Berkeley, 1993.

Tuan, H.A., *Silk for Silver: Dutch-Vietnamese relations, 1637-1700*. Leiden/Boston, 2007.

Valentijn, F., *Oud en Nieuw Oost-Indiën, Vervattende Een Naaukeurige en uitvoerige Verhandelinge van Nederlands Mogentheyd In die Gewesten […]*. 5 dln. Dordrecht/Amsterdam, 1724-1726.

Van Dyke, P.A., *The Canton Trade. Life and Enterprise on the China Coast, 1700-1845*. Hong Kong, 2005.

Verseput, J., *De reis van Math s Hendriksz. Quast en Abel Jansz. Tasman: ter ontdekking van de Goud- en Zilvereilanden (1639)*. 's-Gravenhage, 1954.

Vinal Smith, G., *The Dutch in Seventeenth-century Thailand*. DeKalb, 1977.

Vries, D. de, *Uit de kaartenwinkel van de VOC. Catalogus van zeekaarten van de Verenigde Oostindische Compagnie in de Collectie Bodel Nijenhuis*. Alphen aan den Rijn, 1996.

Vries, D. de e.a., *The Van Keulen cartography, Amsterdam 1680-1885*. Alphen aan den Rijn, 2005.

Westeijn, M.A., 'Spinoza Sinicus: An Asian Paragraph in the History of the Radical Enlightenment', in: *Journal of the History of Ideas*, no. 68 (2007), pp. 537-561.

Wieder, F.C., *De reis van Mahu en de Cordes door de Straat van Magalhaes naar Zuid-Amerika en Japan, 1598-1600 I*. 3 dln. 's-Gravenhage, 1923-1925.

Wieder, F.C., *Monumenta cartographica. Reproductions of unique and rare maps, plans and views in the actual size of the originals, accompanied by cartographical monographs*. Vols. I-V. 's-Gravenhage, 1933.

Wills, J.E. Jr., *Pepper, Guns, and Parleys: The Dutch East India Company and China, 1662-1681*. Cambridge, 1974.

Wills, J.E. Jr., 'Maritime China from Wang Chih to Shih Lang: Themes in Peripheral History', in: J.D. Spence & J.E. Wills Jr. (eds.), *From Ming to Ch'ing: Conquest, Region, and Continuity in Seventeenth-century China*, pp. 201-239. New Haven/London, 1979.

Wills, J.E. Jr., 'Wat zegt een ceremonie? Gezanten van de Verenigde Oost-Indische Compagnie en het Qingrijk, 1666-1680', in G. Knaap & G. Teitler (red.), *De Verenigde Oost-Indische Compagnie tussen oorlog en diplomatie*, pp. 239-257. Leiden, 2002.

Wyatt, D.K., *Thailand: A Short History*. New Haven and London, 1984.

Yokoyama, Y., 'Tension in East Asia in the Nineteenth Century', in: L. Blussé, W. Remmelink & I. Smits (eds.), *Bridging the Divide: 400 years The Netherlands-Japan*, pp. 13-34. Hilversum/Amsterdam, 2000.

Zandvliet, K., 'Kolonisatie en cartografie in de Oost: de rol van de militaire ingenieurs', in: P. van Mil & M. Scharloo (red.), *De VOC in de kaart gekeken. Cartografie en navigatie van de Verenigde Oostindische Compagnie. 1602-1799*, pp. 117-143. 's-Gravenhage, 1988.

Zandvliet, K., 'Overzeese militaire kartografie na het echec van 1780-1782: De Oost', in: *Caert-Thresoor*, no. 6 (1987), pp. 1-10.

Zandvliet, K., 'Vestingbouw in de Oost', in: G.J. Knaap & G. Teitler (red.), *De Verenigde Oost-Indische Compagnie tussen oorlog en diplomatie*, pp. 150-180. Leiden, 2002.

Zandvliet, K., *Mapping for Money. Maps, plans and topographic paintings and their role in Dutch overseas expansion during the 16th and 17th centuries*. Amsterdam, 1998.

Zandvliet, K. (red.), *De Nederlandse ontmoeting met Azië 1600-1950*. Amsterdam/Zwolle, 2002.

Zhuang, G., *Tea, Silver, Opium and War. The International Tea Trade and Western Commercial Expansion into China 1740-1840*. Xiamen, 1994.

Zoomers, H. & H. Zuidervaart, *Embassies of the King of Siam sent to his Excellency Prince Maurits arrived in The Hague on 10 September 1608*. Wassenaar, 2008.

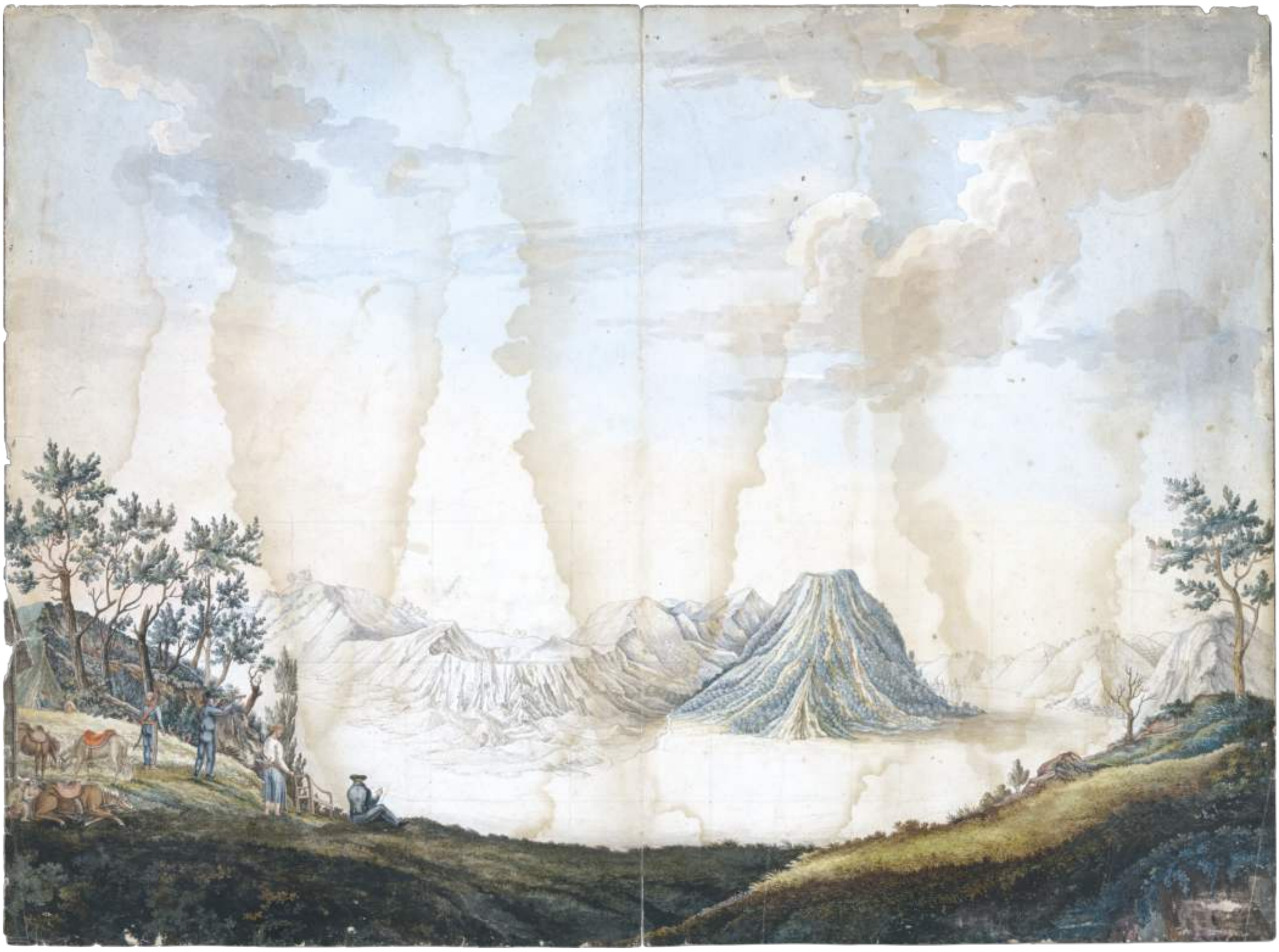

425 . . . .Inhoudsopgave, Toegevoegd Supplement bladen 425-439
Table of Contents, Additional Supplement sheets 425-439

425 . . . . . [Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :
G. Brama met de zoogenaamde / Zandvlakte (Dassar).
Gunung Bromo with the so-called / Sand Sea (Dasar).

426 . . . . . [Anoniem/Anonymous, 1757-1760] :
'T Groodt Timor.
Greater Timor.

427 . . . . . [Anoniem/Anonymous], 1717-1719 :
[Wapenschilden van Ceylon en van elf versterkte compagniesvestigingen langs de kust met een beschrijving].
[Coats of arms of Ceylon and of eleven fortified Company settlements along the coast with a description].

428-429 . . . Joannes van Campen, 1719 :
Kaarte / van 't Eijland Ceijlon […].
Map / of the Island of Ceylon […].

430-431 . . . M. Leusekan, 1720 :
Generale Landcaart, in sig Begrijpende 't geheele / Commandement van Iaffanapatnam […].
General Land-map, Comprising the entire / Commandery of Jaffnapatnam […].

433 . . . . . [Anoniem naar C.F. Brink/Anonymous after C.F. Brink], 1761/1785 :
Caart / van een Zuijdelyke gedeelte / van Africa […].
Map / of a Southern part / of Africa […].

434-435 . . . [Anoniem naar P. Cloete/Anonymous after P. Cloete, 1785-1791] :
[Kaart van de Kaapkolonie met de west- en zuidkusten tussen de Olifantsrivier en de Grote Visrivier].
[Map of the Cape Colony with its west and south coasts between the Olifants River and the Great Fish River].

436-437 . . . Seb: W. van de Graaff & [D.M.] Barbier, 1786 :
Caart van den Zuydelijken uythoek van Africa […].
Map of the Southernmost part of Africa […].

438-439 . . . [Anoniem/Anonymous, 1791-1795] :
[Kaart van de zuidelijke kusten van Afrika].
[Map of the southern coasts of Africa].

II: Java en Madoera / Java and Madura

blad / sheet 425

Nationaal Archief, 4.AANW 1577.

[Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :

G. Brama met de zoogenaamde / Zandvlakte (Dassar).

Gunung Bromo with the so-called / Sand Sea (Dasar).

Aquareltekening op papier, gekleurd, 43,5 x 58,5 cm.
Water-colour drawing on paper, 43.5 x 58.5 cm.

Verso: handgeschreven titel in O.I. inkt / hand-written title in black ink: G. Brama met de zoogenaamde / Zandvlakte (Dassar).

Java's Noord-Oostkust. Zoals uitvoerig beschreven in Deel II: *Java en Madoera*, bladen 380 e.v., maakte in de maanden mei-december 1805 een artistiek begaafde cadet van de Semarangse Marine School, Hendrik Jacob Wardenaar, voor de toenmalige gouverneur van Java's Noord-Oostkust Nicolaas Engelhard een reis door Midden- en Oost-Java, met de opdracht de voornaamste Nederlandse vestigingen en diverse markante landschappen in deze gebieden vast te leggen in een doorlopende reeks topografische aquareltekeningen. Het overgrote deel daarvan bevindt zich nu in het Nationaal Archief in Den Haag (Archief Ministerie van Koloniën, *Gedeponeerde Archieven II Nicolaas Engelhard*) en is gereproduceerd in Deel II: *Java en Madoera*, een klein aantal tekeningen wordt bewaard in de Nationale Bibliotheek van Indonesië (Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia). Deze laatste zijn bij wijze van completering opgenomen in Deel VII: *Supplement* op de bladen 352-353 en 355-357, maar na de uitgave van dit atlasdeel in 2010 is ook op de Haagse serie nog een aanvulling ontdekt, de hier weergegeven tekening van de vulkaankegel van de Bromo en de zogenoemde Zandzee in Oost-Java. Wardenaar en zijn begeleiders bezochten deze tegenwoordig bij toeristen geliefde locatie op 27 augustus 1805, tijdens een meerdaagse tocht vanuit Probolinggo door het Tenggergebergte. De voorstelling komt vrijwel overeen met die van de aquarel op blad 418 onder in Deel II: *Java en Madoera* en kan daarom misschien als een eerste of alleen voor hemzelf bedoelde versie voor die uiteindelijke, van een kader en titel voorziene nettekening hebben gediend. In de rechter benedenhoek lijken resten van een signatuur en/of annotatie aanwezig te zijn. Voornaamste verschil met de nettekening is dat Wardenaar hier ook zichzelf en zijn reisgezelschap heeft afgebeeld, met van links naar rechts zijn Javaanse lijfwacht en tolk, zijn door Engelhard aangewezen Europese begeleider, de bombardier Hedrich, en – vermoedelijk – een lokale vertegenwoordiger van de Javaanse bestuursadel, de *priyayi*.

North-East Coast of Java. As has been explained at some length in Volume II: *Java and Madura*, sheets 380 *ff.*, in May-December 1805 on the orders of the then governor of the North-East Coast of Java, Nicolaas Engelhard, an artistically gifted cadet at the Semarang *Marine School* by the name of Hendrik Jacob Wardenaar extensively toured Central and East Java on an assignment to produce a comprehensive set of topographical water-colour drawings of the principal Dutch settlements and various remarkable landscapes in these areas. By far the most of these are nowadays in the Netherlands National Archives in The Hague (Archive of the Ministry of the Colonies, *Gedeponeerde Archieven II Nicolaas Engelhard*) and have been reproduced in Volume II: *Java and Madura*, with an additional small number being kept in the *Perpustakaan Nasional Republik Indonesia* (National Library of Indonesia, Varia). For the sake of completeness the latter were added to Volume VII: *Supplement* on sheets 352-353 and 355-357, but after the publication of this volume in 2010 an extra addition to the The Hague series was discovered as well, the drawing of the volcanic cone of Gunung Bromo and the so-called Sand Sea in East Java shown here. Wardenaar and his consorts visited this place, which is now one of Indonesia's most popular tourist sites, on 27 August 1805 during a tour of several days from Probolinggo into the Tengger Mountains. It is almost identical with the water-colour drawing on sheet 418 below in Volume II: *Java and Madura*, and for this reason may have served as a preliminary or private design for the formally titled and framed finished version. In the lower right corner there seem to be some traces of a signature and/or annotation. The main difference with the finished drawing is that here Wardenaar has also included himself and his fellow travelers in the picture, showing from left to right his Javanese bodyguard and interpreter, the European assistant assigned to him by Engelhard, the bombardier Hedrich, and, presumably, a local representative of the Javanese bureaucratic aristocracy under colonial rule, the *priyayi*.

III: Indische Archipel en Oceanië / Malay Archipelago and Oceania

blad / sheet 426:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 047-24-001.

[Anoniem, 1757-1760] :
[Anonymous, 1757-1760] :

'T Groodt Timor.

Greater Timor.

Schaalstok van 5 Duijtsche Mijlen 15 op een Graat =
[ca. 1 : 450.000].
Scale-bar of 5 *Duijtsche Mijlen 15 op een Graat* =
[approximately 1 : 450,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 90 x 58 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 90 x 58 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: diverse inschriften in het Nederlands en Frans, niet getranscribeerd.
Explanations: various inscriptions in Dutch and French, not transcribed.

Timor. In Deel III: *Indische Archipel en Oceanië* kwam al naar voren dat van het eiland Timor uit de VOC-periode als geheel opmerkelijk weinig kaarten bewaard zijn gebleven en dat zelfs de weinige die nog uit de latere compagniestijd en de vroege 19de eeuw beschikbaar zijn, in de regel niet erg nauwkeurig en gedetailleerd zijn uitgevoerd. In de meeste gevallen gaat het daarbij om zeekaarten en overzichtskaarten met meerdere van de oostelijke Kleine Soendaeilanden, zonder veel aandacht voor de binnenlanden van Timor. Des te opmerkelijker was daarom in 2019 de verwerving door de Universiteitsbibliotheek Leiden van de hier afgebeelde grote en tot dan toe onbekend gebleven kaart van Timor uit 1757 of kort nadien, waarin wel tal van topografische elementen zijn aangegeven en deels ook geannoteerd, zoals het reliëf, Europese en inheemse versterkingen en nederzettingen, grondgebruik, paden en grenzen. De eerste aanleiding tot de vervaardiging was hoogstwaar-

vervolg op pag. 426 / continued on p. 426

vervolg van pag. 425 / continued from p. 425

schijnlijk een slepend conflict met de Portugezen om de hegemonie over het eiland, waarbij het in 1749 zelfs tot een mislukte belegering van Fort Concordia in de Nederlandse hoofdvestiging Koepang was gekomen en het wankele compagniesgezag over dit westelijkste deel van Timor in de volgende jaren maar net behouden kon worden. De Hoge Regering in Batavia zond daarop in 1756 de opperkoopman Johan Andreas Paravicini in de functie van hoge commissaris met volledige militaire en diplomatieke volmacht naar Koepang, met de opdracht de grens tussen het compagniesgebied en het oostelijke Portugese deel van Timor definitief vast te leggen en de inheemse vorsten in West-Timor, indien nodig ook met militaire middelen, door de bevestiging en vernieuwing van hun contracten (opnieuw) onder oppergezag van de VOC te brengen (Deel III: *Indische Archipel en Oceanië* bladen 18, 222-228).

De gunstige resultaten van Paravicini's expeditie werden al in 1756 in kaart vastgelegd door een kaartenmaker die daartoe door de Hoge Regering naar Timor was gezonden. Deze kwam echter in hetzelfde jaar om het leven bij een schipbreuk voor de kust van het eiland, waarbij ook al het nieuwe kaartmateriaal verloren ging. Een tweede, eveneens anoniem gebleven kaartenmaker kwam in 1757 uit Batavia aan, die conform zijn opdracht 'het begonnen werk te voleyndigen' later dat jaar daadwerkelijk een overzichtskaart van Timor afleverde. Deze werd blijkens een overeenkomstige vermelding in de *Generale Missiven* van twee jaar later toen ook in Batavia ontvangen en opgezonden naar de Heren Zeventien. Het is zeer aannemelijk dat dit de hier gerepro-

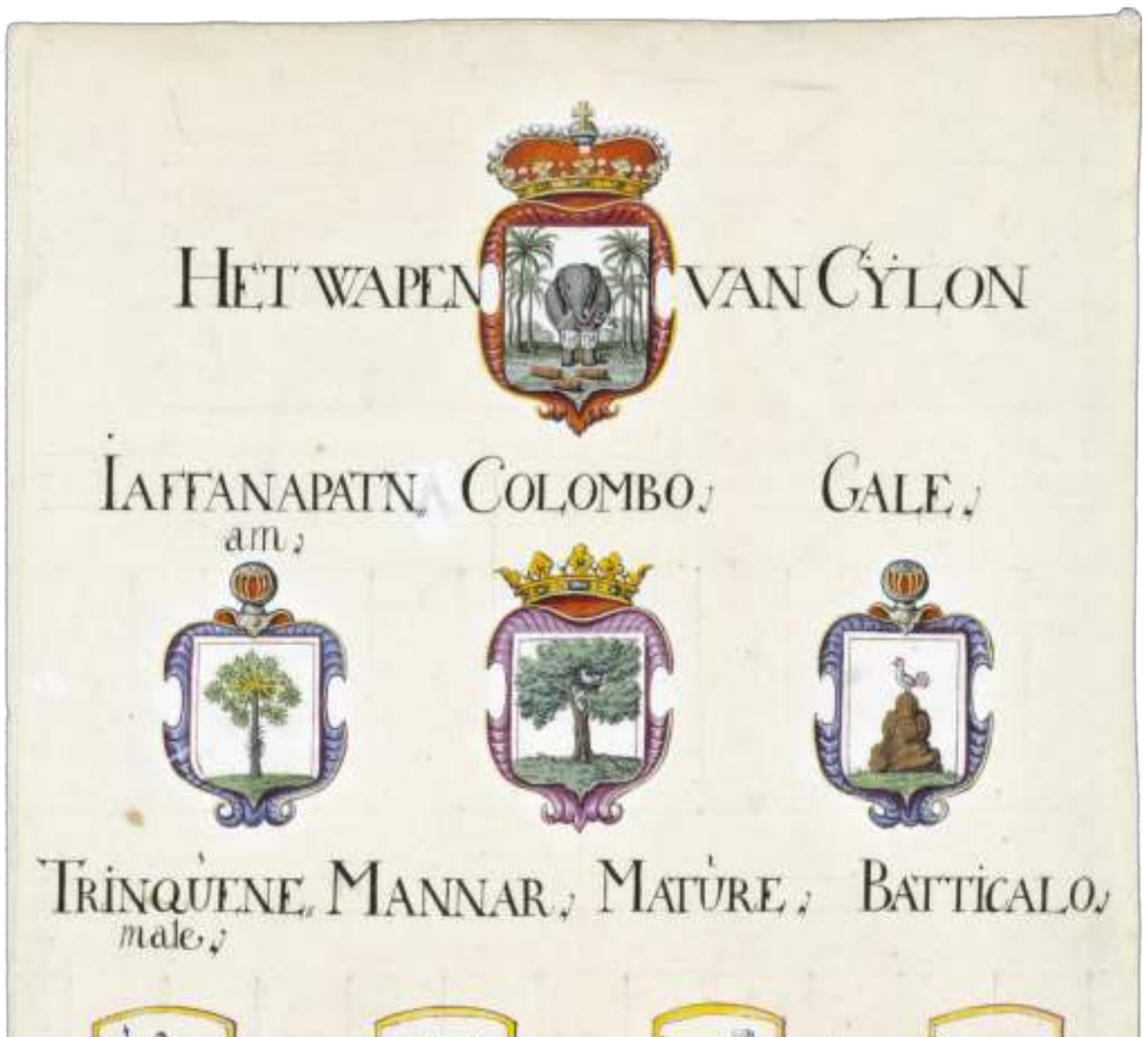

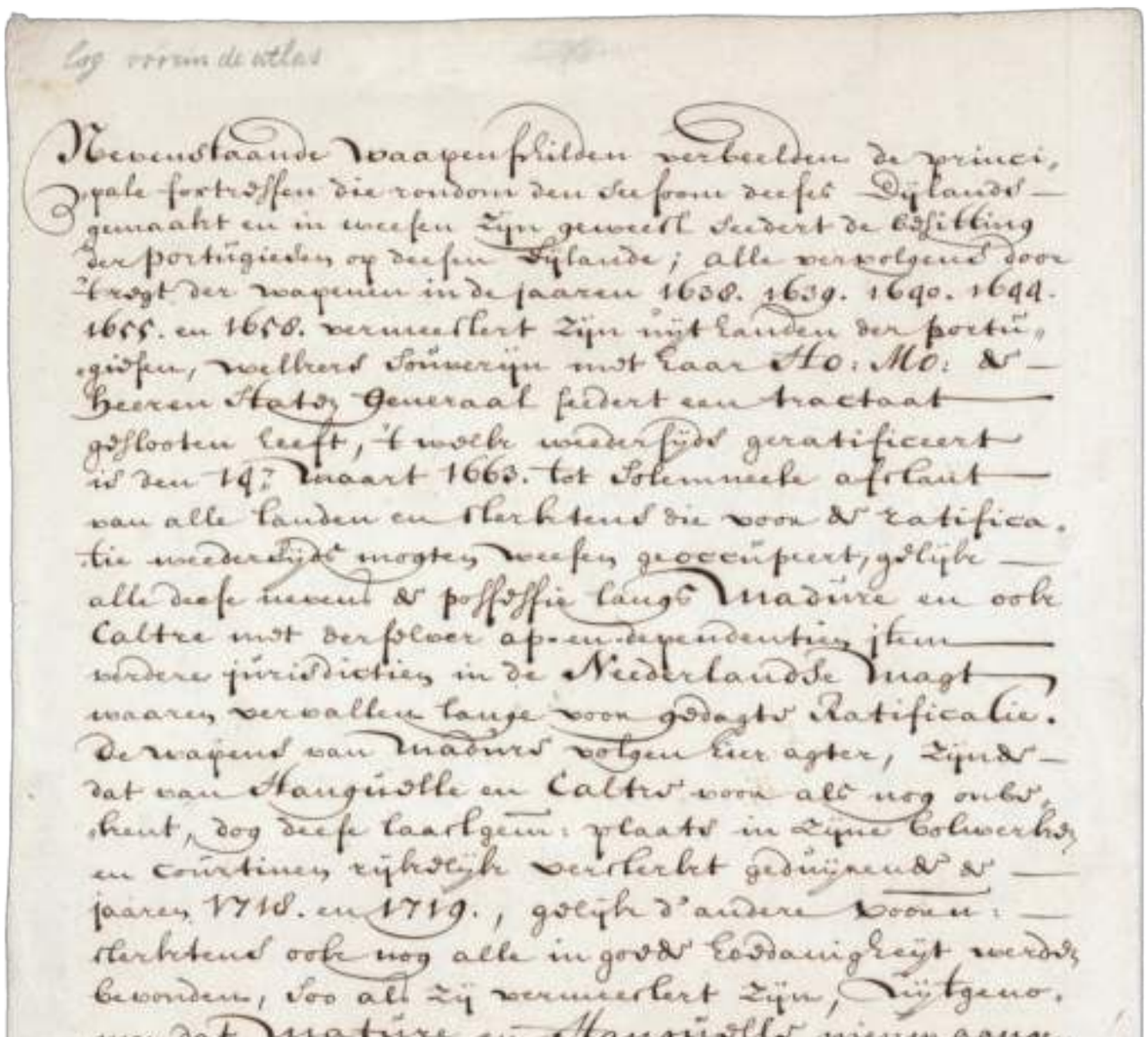
Nevenstaande Waapenschilden verbeelden de princi,
pale fortressen die rondom den seesoom deeses Eijlands
gemaakt en in weesen zijn geweest sedert de besitting
der portugiesen op deesen Eijlande; alle vervolgens door
't regt der wapenen in de jaaren 1638. 1639. 1640. 1644.
1655. en 1658. vermeestert zijn uijt handen der portu,
giesen, welkers Souverijn met haar Ho: Mo: Ed.
Heeren Staten Generaal seedert een tractaat
geslooten heeft, 't welk weedersijds geratificeert
is den 14. Maart 1663. tot solemneete afstant
van alle landen en sterktens die voor de ratifica,
tie weedersijds mogten weesen geoccupeert, gelijk
alle deese nevens de possessie langs Madure en ook
Caltre met derselver ap-en dependentien, item
verdere jurisdictien in de Neederlandse magt
waaren vervallen lange voor gedagte Ratificatie.
De wapens van Madure volgen hier agter, zijnde
dat van Hangwelle en Caltre voor als nog onbe,
kent, dog deese laastgem: plaats in zijne bolwerken
en courtines rijkelijk versterkt geduijrende de
jaaren 1718. en 1719., gelijk d'andere voorn:
sterktens ook nog alle in goede hoedanigheijt
werden bevonden, soo als zij vermeestert zijn,
uijtgenomen dat Mature en Hangwelle nieuw aangelegt,
Nigombo A:o 1719. voor de laatste maal wat verschikt is,
en Chilauw soo wel als Coetjar tans geene defensie uijt de
kunst besitten.
598.1

duceerde kaart of, nog waarschijnlijker, een kopie daarvan betreft, mede gezien de nadruk op de aftekening van de nieuw vastgestelde 'Scheijding tusschen S: E: Comp:s Landt En Den Portagees' en de ligging van de Portugese grensfortjes (gemerkt met een rode vlag met donker kruis), en het feit dat in de inschriften meerdere malen het jaartal 1757 wordt vermeld. In dat geval is het echter moeilijk te verklaren waarom de kaart niet, zoals het merendeel van de in Nederland bewaard gebleven cartografie van de VOC, in de collectie van het Nationaal Archief is gekomen, of in de verzameling van in 1810 naar Parijs overgebrachte Nederlandse koloniale kaarten in de Bibliothèque nationale de France (zie Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, Inleiding). Wellicht gaat het daarom niet om een van de 'officiële' VOC-netkaarten, maar eerder om een kopie of een basiskaart uit ander bezit. Mogelijk is deze zelfs afkomstig uit de nalatenschap van Paravicini zelf, zoals bijvoorbeeld ook de beide tekeningen van de bekrachtiging in 1756 van de nieuwe contracten met de Timorese vorsten in Deel III: *Indische Archipel en Oceanië*, blad 228. (Martijn Storms, 'Grenzen, forten en vlaggen op een VOC-kaart van Timor', in: *De Boekenwereld* 35.4, 2019).

Timor. In Volume III: *Malay Archipelago and Oceania* it was observed that remarkably few maps of the island of Timor have been preserved from the VOC era as a whole, and that even the small number from the late 18th and early 19th centuries still available today as a rule are not very accurate or detailed. In most cases these concern sea charts and general maps covering several of the eastern Lesser Sunda Islands, without much attention being given to the interior of Timor. It was therefore rather a surprise when in 2019 the Leiden University Library was able to acquire the large and hitherto unknown map of Timor from about 1757 or shortly after reproduced here, in which indeed a great amount of topographical detail is shown and partly annotated as well, such as relief, European and local fortifications and settlements, land use, paths and borders. The initial reason for its production was most likely a long-drawn conflict with the Portuguese for the supremacy over the island, in the course of which in 1749 the latter even laid an – unsuccessful – siege to Fort Concordia at the VOC's main settlement of Kupang, and over the next few years the Company only just about managed to maintain its hold over the western part of Timor. In 1756 the High Government in Batavia eventually sent the senior merchant Johan Andreas Paravicini to Kupang, who in his capacity of high commissioner was vested with full military and diplomatic powers to settle the border problems with the Portuguese once and for all, and to bring back the local rulers in western Timor under the Company's supreme authority – if necessary by military means, but preferably by concluding or reconfirming their contracts (Volume III: *Malay Archipelago and Oceania* sheets 27, 222-228).

Already in 1756 the favourable results of Paravicini's expedition were recorded on maps by a map-maker sent to Timor by the High Government for the purpose, who however in the same year perished in a shipwreck off the island's coast, with the loss of all the newly made map materials. A second map-maker, whose name has equally remained unknown, arrived from Batavia in 1757, who in compliance with his orders to 'complete the commenced work' later that year effectively presented a general map of Timor. According to a mention to that effect in the *Generale Missiven* of 1759, this was indeed received in Batavia at the time and sent on to the Gentlemen Seventeen. The map reproduced here can be assumed to be that very map or, perhaps more likely, a copy of the same, seeing that its emphasis is very much on the demarcation of the newly established 'Separation between the Honorable Company's Land and the Portuguese', and the fact that the year 1757 is prominently present in several inscriptions. In that case it would be, however, difficult to explain why this map, unlike the great majority of the VOC's cartographic legacy preserved in The Netherlands, was not to be found in the map collection of the Netherlands National Archives, nor in the sets of Dutch colonial maps that in 1810 were transferred to Paris and are now in the *Bibliothèque nationale de France* (see Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/ Atlas Amsterdam*, Introduction). It is therefore quite possible that this is not one of the VOC's 'official' finished maps, but rather a copy or a preliminary version from some other provenance. It may even have been part of Paravicini's private legacy, as were for instance the two drawings of the 1756 reconfirmation of the Timorese rulers' contracts in Volume III: *Malay Archipelago and Oceania*, sheet 228. (Martijn Storms, 'Grenzen, forten en vlaggen op een VOC-kaart van Timor', in: *De Boekenwereld* 35.4, 2019).

IV: Ceylon

blad / sheet 427:

Nationaal Archief, 1.11.01.01.598.1 R + V.

[Anoniem], 1717-1719 :
[Anonymous], 1717-1719 :

[Wapenschilden van Ceylon en van elf versterkte compagniesvestigingen langs de kust met een beschrijving].

[Coats of arms of Ceylon and of eleven fortified Company settlements along the coast with a description].

Tekening met pen en penseel op papier, gekleurd, 32 x 21 cm.
Pen and brush drawing on paper, coloured, 32 x 21 cm.

Verklaringen: [verso] een beschrijving :
Explanations: [verso] a desciption :

Nevenstaande waapenschilden verbeelden de principale fortressen die rondom den seesoom deeses Eijlands gemaakt en in weesen zijn geweest sedert de besitting der Portugiesen op deesen Eijlande; alle vervolgens door 't regt der wapenen in de jaaren 1638. 1639. 1640. 1644. 1655. en 1658. vermeestert zijn uijt handen der portugiesen, welkers Souverijn met haar Ho: Mo: Ed. Heeren Staten Generaal seedert een tractaat geslooten heeft, 't welk weedersijds geratificeert is den 14: Maart 1663. tot solemneete afstant van alle landen en sterktens die voor de ratificatie weedersijds mogten weesen geoccupeert, gelijk alle deese nevens de possessie langs Madure en ook Caltre met derselver ap- en dependentien item verdere jurisdictien in de Neederlandse magt waaren vervallen lange voor gedagte Ratificatie. De wapens van Madure volgen hier agter, zijnde dat van Hangwelle en Caltre voor als nog onbekent, dog deese laastgem: plaats in zijne bolwerken en courtines rijkelijk versterkt geduijrende de jaaren 1718. en 1719., gelijk d'andere voorn: sterktens ook nog alle in goede hoedanigheijt werden bevonden, soo als zij vermeestert zijn, uijtgenomen dat Mature en Hangwelle nieuw aangelegt, Nigombo A:o 1719. voor de laatste maal wat verschikt is, en Chilauw soo wel als Coetjar tans geene defensie uijt de kunst besitten.

Ceylon. Deze tekening van de wapenschilden van Ceylon en elf 'fortressen' – versterkte vestigingen – in compagniesbezit langs de kusten van het eiland, met bijgehorende beschrijving op de achterzijde, maakt als toegevoegd los blad deel uit van het dagregister van de inspectreis die gouverneur Isaac Augustijn Rumpf (1716-1723) in de maanden april-oktober 1717 ondernam naar de plaatsen en districten van Hanwella, Galle, Matara en Negombo. Dit verslag, waaruit in Deel IV: *Ceylon* al meerdere plattegronden en profielen van de genoemde locaties zijn gereproduceerd, is tegenwoordig in het Nationaal Archief opgenomen in de collectie Aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief (NA 1.11.01.01), die in hoofdzaak bestaat uit kleinere, los van diverse archieven geraakte aanwinsten tot 1933. De beschrijving maakt in het kort melding van de verovering 'met 't regt der wapenen' van de genoemde versterkingen op de Portugezen in de jaren 1638-1658 en het uiteindelijke Portugees-Nederlandse vredesverdrag van 14 maart 1663, waarbij de nieuwe bezittingen definitief in Nederlandse hand overgingen. Verder heet het dat de wapens van de vestigingen op het toen eveneens onder Ceylon vallende 'Madure' – de Madurai- of Visserijkust aan de uiterste zuidoostpunt van het Indiase subcontinent – 'hier agter' zouden volgen, maar deze afbeeldingen zijn niet meer aanwezig. Naar aanleiding van de inspectiereis en de nadien tot 1719 genomen maatregelen wordt geconcludeerd dat alle forten zich nog in goede staat bevonden, met de aantekening dat Matara en Hanwella intussen vernieuwd waren, Negombo enige herinrichting had ondergaan, en zowel Chilaw als Kottiyar (tegenwoordig Mutur, aan de oostkust bij Trincomalee) geen bruikbare versterking (meer) hadden. De tekening is anoniem, maar als maker komt wellicht de landmeter en kaartenmaker Christiaan Pieter Boomgart in aanmerking, die ook verantwoordelijk was voor de meeste andere afbeeldlingen in de dagregisters van Rumpfs inspectreizen (Deel IV: *Ceylon* bladen 70 e.v.).

Ceylon. This drawing of the coats of arms of Ceylon and eleven fortified Company settlements along the island's coasts, with a description on the reverse, is a single loose-leaf addition to the diary recording the tour of inspection Governor Isaac Augustijn Rumpf (1716-1723) made during April-October 1717 in the towns and districts of Hanwella, Galle, Matara and Negombo. This report, from which in Volume IV: *Ceylon* several plans and profiles of these places were reproduced, is nowadays in the Netherlands National Archives' collection of *Aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief* (Acquisitions in the former First Division of the General State Archive, NA 1.11.01.01), in which mainly smaller acquisitions are preserved that have become seperated from various archives up to 1933. The desciption relates in brief the Company's conquest 'with the right of arms' of these Portuguese strongholds in the years 1638-1658, and the final Portuguese-Dutch peace treaty of 14 March 1663 by which these newly-won territories definitively became Dutch possessions. It is furthermore mentioned that the coats of arms of the settlements in *Madure* – meaning the Madurai or Fisheries Coast on the sout-easternmost tip of the Indian Subcontinent, which at the time also fell under Dutch Ceylon – would be shown 'hereafter', but these pictures are no longer to be found. Regarding the tour of inspection and various measures taken afterwards up to 1719, the general conclusion states that all forts were found to be in good condition, with the addition that those in Matara and Hanwella had meanwile been reconstructed and the fort of Negombo was recently 'rearranged' to some extent, while Chilaw and Kottiyar (now Mutur, on the east coast near Trincomalee) no longer had any adequate defences. The drawing is not signed, but with some reservations it may be attributed to the surveyor and map-maker Christiaan Pieter Boomgart, who was also responsible for most of the other illustrations in the diaries of Rumpf's tours of inspection (Volume IV: *Ceylon* sheets 70 *ff.*).

bladen / sheets 428-429:

Nationaal Archief, 1.11.01.01.599.1.

Colombo adij Medio october D'anno 1719. Door mij Joannes van Campen :
Colombo by Mid-October anno 1719. By me Joannes van Campen :

Kaarte / van 't Eijland Ceijlon [...].

Map / of the Island of Ceylon [...].

Schaalstok: thien duijtsche mijlen, vijfthien in een graad = [ca. 1 : 302.000].
Scale-bar: *thien duijtsche mijlen, vijfthien in een graad* = [approximately 1 : 302,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 86,5 x 149 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 86.5 x 149 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [linksmidden] een beschrijving, als vervolg van de titel :
Explanations: [centre left] a description, in continuation of the title:

Aanthonende Ten Principalen in het Zuijdwesterdeel / de twaalf Corles of Provincien, gehorende onder het gebied van D'E: oostindische / Compagnie, Met geel, Blaauw, en Rode verruwen onderschijdentlijk opgehelderd, / streckende van de Revier van Caijmelle tot die van Waluwe; En met een bruijne couleur / Afgezet de bepaling daar tegens van 't land des Conings van Candia. Mitsgaders / van de Revier van Chilauw tot de hoek van Dondure met een rode linie beslooten / d'uijtgestrekthijd der weeldrige Caneelbosschen in maniere als in de Ceijlonse kaart / gedrukt t'Amsterdam voor Nicolaum Visscher met gestippelde linie is gedaan :/ voorna= / mentlijk in de Mardane gelegen in de halpittij Corle alwaar het beste van dien Reukbast / word geschild te sien in 't bestek ABCDEFGH: Cunnende vervolgens b'oogd werden door / Cijfferletteren van 1. tot 46. beginnende van Colombo d'ordinaire landwegen waar door / den Capitain van de caneel 's jaarlijks bij aanvang des ougts de generale visite / doet; En ook met Ronde rode O de dorpen en Plaatsen in en op welke de caneelschillers in / de schiltijd gemeenelijk hunne tenten opslaan om dien kostelijken bast te verzamelen: wordende / deselve naderhand op de schouderen tortsende met grote moeijte ter leverantie afgebragt / op de volgende vijff plaatsen namentlijk Nigombo, Colombo, Berberijen, gale En / Mature. Aldus bij een gebragt en opgemaakt uijt hoog g'agte ordre en tot speculatie / van den wel Ed:le hoog gebiedende heer M:r Isaac Augustin Rumpf, / Raad Extraordinair van Nederlands India, Gouverneur en Directeur van het / Eijland Ceijlon, de custe Madure, Inchiado &:ca.

NB. Noch Zijn hier bijgevoegd verschijde / parelbancken dewelke in 't begin / van dit jaar 1719 zijn gevisiteert / geworden in sodanige ordere als / de Rode-gestippelde linien van / Talmanaar tot Caijmelle verthonen.

Ceylon. Van de grote overzichtskaart van Ceylon door Jo-(h)annes van Campen in het kaartboek met de titel *Generaale Beschrijving der Landpaalen gelegen en sortabel onder het Gebiet van d'Ed: oostindische Compagnie, in den omtrek van het geheel, mitsgaders Wijduijtstreckent Eijlant Ceijlon bestaande in Een en dartig stux soo generale als speciaale Landt Caarten*, dat in 1719 werd samengesteld op last van gouverneur Isaac Augustijn

vervolg op pag. 426 / continued on p. 426

Rumpf (Deel IV: *Ceylon* blad 38-39), blijken indertijd meerdere versies te zijn vervaardigd, waarvan twee zich nu bevinden in het Nationaal Archief. Dit gold misschien ook voor het kaartboek of de atlas als geheel, gezien de gevestigde praktijk bij de VOC om van belangrijke kaarten en andere beleidsstukken uit de diverse vestigingen steeds kopieën naar patria en veelal ook naar Batavia op te zenden. De kaarten en inleidende beschrijving uit het exemplaar dat in de 19de eeuw nog in het Algemeen Rijksarchief aanwezig was, zijn toen uit hun oorspronkelijke band gehaald en later als losse stukken weer gezamenlijk ondergebracht in de afdeling 4.VELH, Verzameling buitenlandse kaarten Leupe, Supplement, onder inventarisnummers 328.1-32. Deze versie is in haar geheel gereproduceerd in Deel IV: *Ceylon* (bladen 38-39, 240-262) plus Deel VII: *Supplement* (bladen 382-383), maar mogelijk betreft dit niet het meest 'officiële' exemplaar van het kaartboek bestemd voor patria. Van Campens op de bladen 428-429 afgebeelde overzichtskaart van Ceylon is afkomstig uit de eerder genoemde collectie Aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief (NA 1.11.01.01), waarin naast deze in tweede versie ook de kaart van het commandement Jaffnapatnam op de bladen 430-431 uit Rumpfs kaartboek voorkomt. De uitvoering en annotatie van deze kaartversie zijn wat rijker en uitvoeriger dan die uit 4.VELH 328.1-32, wat doet vermoeden dat dit eerder het originele 'staatsie-exemplaar' was dat in 1720 naar Heren Zeventien ging, al dan niet als onderdeel van een kaartboek. De meest opvallende toevoeging is natuurlijk de aardige tekening met de Ceylonese olifant, bundels kaneelbast en wapenschilden van een aantal compagniesvestigingen op het eiland, maar ook de toegevoegde aanduiding van de schaal in Singalese mijlen 'ijder van twee-en-dertig honderd R: Roeden' en in Singalese uren gaans biedt een interessante aanvulling. Onenigheid over de precieze lengte en de markering van die Kandyaanse afstandsmaten in het veld zou bijna een halve eeuw later, na de Nederlandse overwinning in de oorlog met het koninkrijk Kandy in 1766, voor de VOC-landmeters steeds weer tot problemen leiden bij de afbakening van de kustlanden die Kandy toen aan de Compagnie moest afstaan (Deel IV: *Ceylon* bladen 124-126, 144-145).

Ceylon. Of the large general map of Ceylon by Jo(h)annes van Campen in the map-book *Generaale Beschrijving der Landpaalen gelegen en sortabel onder het Gebiet van d'Ed: oostindische Compagnie, in den omtrek van het geheel, mitsgaders Wijduijtstreckent Eijlant Ceijlon bestaande in Een en dartig stux soo generale als speciaale Landt Caarten* (General Description of the Territories of the Honourable East India Company in the Island of Ceylon consisting of thirty-one general and special Land Maps), compiled in 1719 on the orders of Governor Isaac Augustijn Rumpf (Volume IV: *Ceylon* sheets 38-39), several versions were drawn at the time, two of which are now in the Netherlands National Archives. This was perhaps also true for the map-book or atlas as such, given the established VOC practice to have copies of all important maps and other official documents from the various settlements sent over to the Republic and, in most cases, to Batavia as well. In the 19th century the maps and introductory chapter from the copy then still present in the General State Archive were removed from their original binding and preserved as separate items, but later on they were all jointly inventarized under numbers 328.1-32 in the collection of Division 4.VELH, *Verzameling buitenlandse kaarten Leupe, Supplement* (Collection of foreign maps Leupe, Supplement). This version has been reproduced in full in Volume IV: *Ceylon* (sheets 38-39, 240-262), with an addition in Volume VII: *Supplement* (sheets 382-383), but it may not be the most 'official' copy of the map-book sent to the Republic at the time. The general map of Ceylon by Van Campen

vervolg op pag. 432 / continued on p. 432

MOESSELLIEPATOE
NANATAN
PAREN GICHE TOE COE LAM
PAIVEN GAMO
MEELPATTOE
TENNAMARAWADI

Bijschriften: pag. 432 / Captions: p. 432

vervolg van pag. 429 / continued from p. 429

shown on sheets 428-429 was taken from the collection of *Aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief* (Acquisitions in the former First Division of the General State Archive, NA 1.11.01.01) mentioned earlier, which in addition to this map also holds the second version of the one of the Commandery of Jaffnapatnam from Rumpf's atlas reproduced on sheets 430-431. Its execution and annotation are somewhat richer and more complete than in the map from 4.VELH 328.1-32, which suggests that this is more likely to have been the original best copy that was presented to the Gentlemen Seventeen in 1720, either as part of a map-book or as a loose-leaf map. The most remarkable addition of course consists of the nice drawing of the Ceylon elephant surrounded by bundles of cinnamon bark and the coats of arms of some of the Company's settlements on the island, but no less interesting is the more extensive indication of scale in Sinhalese miles of 'thirty-two hundred Rhenish Rods each' and in Sinhalese hours' walk. Almost half a century later, following the Dutch victory in the war against the kingdom of Kandy in 1766, conflicts over the exact length of these Kandyan measurements of distance and their demarcation in the field would time and again lead to problems for the VOC surveyors in their task of establishing the inland borders of the Company's new coastal territories seized from Kandy (Volume IV: *Ceylon* sheets 124-126, 144-145).

bladen / sheets 430-431:

Nationaal Archief, 1.11.01.01.599.2.

Jaffanapatnam den 28: Januarij Anno 1720. M: Leusekan, gesw: lantm: :
Jaffnapatnam, the 28th of September Anno 1720.
M. Leusekan, sworn land surveyor :

Generale Landcaart, in sig Begrijpende 't geheele / Commandement van Iaffanapatnam [...].

General Land-map, Comprising the entire / Commandery of Jaffnapatnam [...].

Schaalstok van 4. uuren gaans, â ider van 1600. Rijnlandse Roeden = [ca. 1 : 144.000].
Scale-bar of *4. uuren gaans, â ider van 1600. Rijnlandse Roeden* = [approximately 1 : 144,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 105 x 147 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 105 x 147 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechts.
Orientation: north is right.

Verklaringen: [rechtsonder] een beschrijving, als vervolg van de titel :
Explanations: [lower right] a description, in continuation of the title :

Verdeelt in vier Provintien / de Bewoonde en onbewoonde Eijlanden, onder 't Jaffanapatnams district, mitsgaders de Wannij / in ses Provintien, voorts de boord der Wannij, en de vier kercken onder deselve gelegen met hare dorpen, / nevens de landschappen Carretje, Parengiehittiekoelam, en 't Bestek van Poedoekoedi-iripoe, vervolgens ook / de Manaarse en Mantotse landen, met een nette Aanwijsing der kercken, Gemeene weegen, tancken en / Revieren, alomme gevonden, speciaal hoe de Manaarse kil haar loop neemt met veele bogten en draaijingen, en / Eijndelijk dat onder 3. van de bovengemelte 4. kercken aan de boord der Wannij 7. Dorpen gelegen sijn, / die de Wanniassen present in besit hebben, teweeten:
Onder de kerk Pringallie sijn 3. dorpen, als:
Poedoekoelam.
Conenkoelam, en
Kooijlkoelam.
Onder de kerk Illipecarwe d:to 3. d:to, teweeten:
Tigallie.
Atimoote, en
Calnatie.
Onder de kerk Ponnorijn is 1. d:to genaamt
Tiagam.

Met Lett:ra A: getekent, ook in de Provintie Carnawelpattoe een Tank genaamt Maankoelam getek:t / met lett:ra B: onder de provintie Pannengammo, someede 3. tancken in Cannicattemoele, waarvan / twee gen:t Wedenalenkoelam, en Ploiripoe, beijde getekent met lett:ra C: onder Poedoekoedi-iripoe, en de / derde genaemt Carwepenmoeripoe, getekent met lett:ra D:, onder Meelpattoe gehoordende.

Alles volgens de g'Eerde ordre van den, Wel Edelen Gestrengen heer Raad Extraordinair van Nederlants / India, en Ceijlons Gouverneur M:r Isaac Augustin Rumpf, door den ondergeschreven na voorgaande Exacte / meeting opgemaakt en bijeen gebragt, sijnde daarbij ook navolgens Zijn wel Edeles g'agt bevel 't effectief Wannijs gebied / met een ligt blaauw grond van de andere gedistingueert, en de grensen van 'S Coningsland met een Geele verwe / afgeset en aangeweesen.
Jaffanapatnam den 28: Januarij Anno 1720.
M: Leusekan.
Gesw: lantm:.

Commandement Jaffnapatnam. Martinus Leusecams overzichtskaart van het gehele commandement Jaffnapatnam op de bladen 430-431, ook weer uit de collectie Aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief (NA 1.11.01.01) in het Nationaal Archief, is een nauwkeurige, door hemzelf getekende kopie van de overeenkomstige kaart NA 4.VELH 328.4 uit het complete maar losbladig bewaard gebleven kaartboek van gouverneur Rumpf dat eerder in zijn geheel is gereproduceerd in Deel IV: *Ceylon*, bladen 38-39, 240-262 en Deel VII: *Supplement*, bladen 382-383. Evenmin als bij Joannes van Campens kaart van Ceylon met dezelfde herkomst op de bladen 428-429 is met zekerheid vast te stellen of het hier gaat om een oorspronkelijk in een kopieversie van Rumpfs kaartboek opgenomen kaart dan wel om een kaart die van meet af aan als afzonderlijk, losbladig object was bedoeld. De datering is enkele maanden later dan die van de kaart van het commandement Jaffnapatnam in het complete kaartboek, maar anders dan in het geval van Van Campens voorgaande kaart van Ceylon is in dit tweede exemplaar geen sprake van een rijkere uitvoering of uitvoeriger annotatie. Wel heeft Leusecam hier de schaalbalk correct weergegeven, met een lengte van 6400 Rijnlandse roeden in plaats van de 3200 roeden in zijn eerdere exemplaar op de bladen 382-383.

Commandery of Jaffnapatnam. Martinus Leusecam's general map of the Commandery of Jaffnapatnam as a whole on sheets 430-431, again from the collection of *Aanwinsten van de voormalige Eerste Afdeling van het Algemeen Rijksarchief* (Acquisitions in the former First Division of the General State Archive, NA 1.11.01.01) is an exact copy drawn by himself of the corresponding map NA 4.VELH 328.4 from Governor Rumpf's map-book preserved in complete but loose-leaf form in the Netherlands National Archives, which was reproduced in its entirety in Volume IV: *Ceylon*, sheets 38-39, 240-262 and Volume VII: *Supplement*, sheets 382-383. As with Joannes van Campen's map of Ceylon with the same provenance on sheets 428-429, it is not possible to establish with any certainty whether this is a map which was originally included in a copy version of Rumpf's map-book, or rather one that was intended as a separate, loose-leaf object from the start. Its date is a few months later than in the map of the Commandery of Jaffnapatnam in the complete map-book, but unlike in the case of Van Campen's previous map of Ceylon this second copy does not show a more elaborate artistic style or a more extensive annotation. Leusecam has, however, drawn the scale-bar to its correct length of *6400 Rijnlandse roeden* here, as opposed to the 3200 *roeden* in his earlier map on sheets 382-383.

V: Afrika / Africa

blad / sheet 433:

Nationaal Archief, 4.TOPO 15.5.

[Anoniem naar Carel Frederik Brink], 1761/1785 :
[Anonymous after Carel Frederik Brink], 1761/1785 :

Caart / van een Zuijdelyke gedeelte / van Africa [...].

Map / of a Southern part / of Africa [...].

Schaalstok van 15 Meilen van 15 in een Graad =
[ca. 1 : 740.000].
Scale-bar of *15 Meilen van 15 in een Graad* =
[approximately 1 : 740,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 93,5 x 56 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 93.5 x 56 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [linksonder] een beschrijving, als vervolg van de titel :
Explanations: [lower left] a description, in continuation of the title :

Behorende onder het Gouvernement van de Caap de Goede Hoop Strekkende langst / den Westelyken Oever der Zee, van den 26/ tot den 32 graad Zuijder Breette, geformeert / door den Landmeter ten Brink, op den Land- / togt gedaan op Ordre deses Gouvernements / in den Jaar 1761. / Op deese schaal overgebragt in 1785.

[verspreid] diverse aantekeningen, niet getranscribeerd.
[several places] various notes, not transcribed.

Kaapkolonie, westkust. Zowel in Deel V: *Afrika* als hiervoor op de bladen 388-407 in Deel VII: *Supplement* is uitvoerig aandacht besteed aan de uitgebreide verzameling kaarten van zuidelijk Afrika die in 1791 door de vertrekkende gouverneur Cornelis Jacob van de Graaff als persoonlijk bezit werd meegenomen uit het archief van de Kaapkolonie. Voor een belangrijk deel waren deze het resultaat van Van de Graaffs grote karteringsproject van de kolonie sinds zijn aantreden in 1785, maar tot de collectie behoorde ook een aantal oudere kaarten en, naderhand, tal van latere aanvullingen uit diverse bronnen. Een deel van zijn kaartenbezit stelde hij in 1802 ter beschikking van de aankomende nieuwe gouverneur van de Kaapkolonie, Jan Willem Janssens (1803-1806) en berust nu in diens nagelaten archief in het Nationaal Archief, 4.JSF. Van de Graaffs kaarten uit zijn – nog steeds omvangrijke – resterende eigen bezit kwamen later via omwegen eveneens in het Nationaal Archief en zijn daar nu ondergebracht in het Kaartenarchief van de Topografische Dienst en rechtsvoorgangers, 4.TOPO, in de rubriek B.4.3., Kaarten verzameld door de Topografische Dienst en voorgangers, Collectie C.J. van de Graaff, Zuid-Afrika.

De vier kaarten die hierna zijn gereproduceerd op de bladen t/m 439 zijn alle afkomstig uit deze collectie van Cornelis Jacob van de Graaff, met als eerste op blad 433 een anonieme, in 1785 voor hem vervaardigde verbeterde versie van een kaart van de noordwestelijke grensgebieden van de Kaapkolonie uit 1761 door de landmeter Carel Frederik Brink. Het origineel daarvan is afgebeeld en uitvoerig besproken op de bladen 248-249 in Deel V: *Afrika*, en toont de resultaten van een verkenningstocht in 1761 door het achterland van de westkust vanaf de Olifantsrivier tot iets benoorden 29 graden zuiderbreedte onder leiding van de kapitein der burgercavallerie Hendrik Hop. In Van de Graaffs veel uitgebreidere kaart is de route van deze expeditie nauwkeurig ingetekend en van aantekeningen voorzien, maar ook die van de verkenningen door de kapitein Robert Jacob Gordon en de Schotse militair en botanist William Paterson (hier abusievelijk Watkin-Tench genoemd) naar de bovenloop en later naar de monding van de Oranjerivier ('Groote Rivier') in de jaren 1777-1778 en 1779-1780 (Deel V: *Afrika* bladen 250-252 e.v.). In een aantekening elders vermeldt Van de Graaff dat de expeditie van 1761 'den Enigste Togt [is] die men van den 32 [graad] Zuid breedte af van de Oliphants Rivier Noordwaarts tot ontdekking van het land met goedvinden of op ordre van het Gouvernement heeft gedaan tot aan het jaar 1791'. Onder zijn vele inschriften in de kaart is linksboven, iets landinwaarts van de 'Angra Piguana' (Angra Pequena, nu de Lüderitzbaai in Namibië), bij het tekeningetje van het wapenschild een historisch interessante verwijzing te lezen naar de *padrão* die de Portugese zeevaarder Bartoloméu Dias op 25 juli 1488 liet plaatsen op de westpunt van de baai, tijdens de terugweg van zijn befaamde eerste tocht rond Kaap de Goede Hoop: 'In het Jaar 1785. vond men nog dit Merk staan bij a. van den tijd der Portugeesen'. Deze markeer- of gedenksteen ging in de 19de eeuw verloren, maar naar aanleiding van het 500ste herdenkingsjaar van Dias' historische reis is in 1988 op exact dezelfde locatie een replica opgericht.

Cape Colony, west coast. Both in Volume V: *Africa* and on sheets 388-407 in the present Volume VII: *Supplement*, a great deal of attention has been given to the extensive collection of maps of southern Africa the outgoing governor of the Cape Colony, Cornelis Jacob van de Graaff, lifted from the Company's archive in Cape Town and took with him in his personal effects at his departure in 1791. Most of these were made during Van de Graaff's major mapping project of the colony initiated soon after his arrival in 1785, but included as well in his collection were some older maps and, at a later stage, various additions from other sources. In 1802 he made a substantial number of his African maps available to the newly-appointed Dutch governor of the Cape Colony, Jan Willem Janssens (1803-1806), which are now in Janssens's bequathed archive in the Netherlands National Archives, 4.JSF. The remaining maps in Van de Graaff's – still very extensive – personal collection eventually also came into the possession of the Netherlands National Archives, where they are now part of the *Kaartenarchief van de Topografische Dienst en rechtsvoorgangers* (Map archive of the Topographical Service and its predecessors in title), 4.TOPO, in section B.4.3., *Kaarten verzameld door de Topografische Dienst en voorgangers, Collectie C.J. van de Graaff, Zuid-Afrika* (Maps collected by the Topographical Service and predecessors, Collection C.J. van de Graaff, South Africa).
The four maps reproduced on the next sheets up to 439 have all been taken from this collection of Cornelis Jacob van de Graaff, the first on sheet 433 being an anonymous improved version of a map of the Cape Colony's north-western border areas from 1761 by the land surveyor Carel Frederik Brink, which was made for him in 1785. Brink's original map, which records the results of the 1761 exploratory expedition under the captain of the militia cavalry Hendrik Hop in the hinterlands of the west coast between the Olifants River and a point just north of 29 degrees south, is shown and extensively discussed on sheets 248-249 in Volume V: *Africa*. In Van de Graaff's much more detailed map the route of this expedition has been drawn in very accurately, with various annotations and all, as well as the explorations to the upper reaches and later on to the mouth of the Orange (or Oranje) River (*Groote Rivier*) made by Captain Robert Jacob Gordon and the Scottish soldier and botanist William Paterson (here mistakenly called Watkin-Tench) in 1777-1778 and 1779-1780 respectively (Volume V: *Africa* sheets 250-252 *ff.*). In a comment on this map Van de Graaff claims the 1761 expedition to have been 'the only one ever undertaken from 32 degrees south from the Olifants River to the north for the purpose of exploring the land with this Government's permission or on its orders up to 1791'. Among his many inscriptions on the map the one in upper left, just inland of *Angra Piguana* (Angra Pequena, now Lüderitz Bay in Namibia) near the little drawing of a coat of arms, is of particular historical interest, as it relates to the *padrão* erected by the Portuguese explorer Bartoloméu Dias at the west point of the bay on 25 July 1488, during the return trip of his famous first ever expedition to round the Cape of Good Hope: 'In the Year 1785 this Marker was still to be found at a. from the time of the Portuguese'. In de 19th century Dias's marker stone was lost, but in 1988 a replica was placed at the exact original location to commemmorate the 500th anniversery of his historic voyage.

Caart

van een Zuÿdelyke gedeelte van Africa, behoorende onder het Gouvernement van de Caap de Goede Hoop Strekkende langs den Westelyken Oever der Zee, van den 26 tot den 32 graad Zuÿder Breedte, geformeert door den Landmeter ten Brink, op den Landtogt gedaan op Ordre deses Gouvernements in den Jaar 1761.
op deese Schaal overgebragt in 1785.

HET LAND VAN St THOMAS

Angra Pigriana

DE GROOTE NAMAQUAS.

Hoghuijs Hottentotten aan Rivier Caste in Vee,
Eene Schaame Land Streek

Vlak land
Groote Velden

BARBEQUAS NATIE.

ESNEQUAS NATIE.

BOSJES MANS.

ANGRA DAS VOLTAS

DE KLEINE NAMAQUAS.

CABO DAS VOLTAS

DE AMACQUAS.

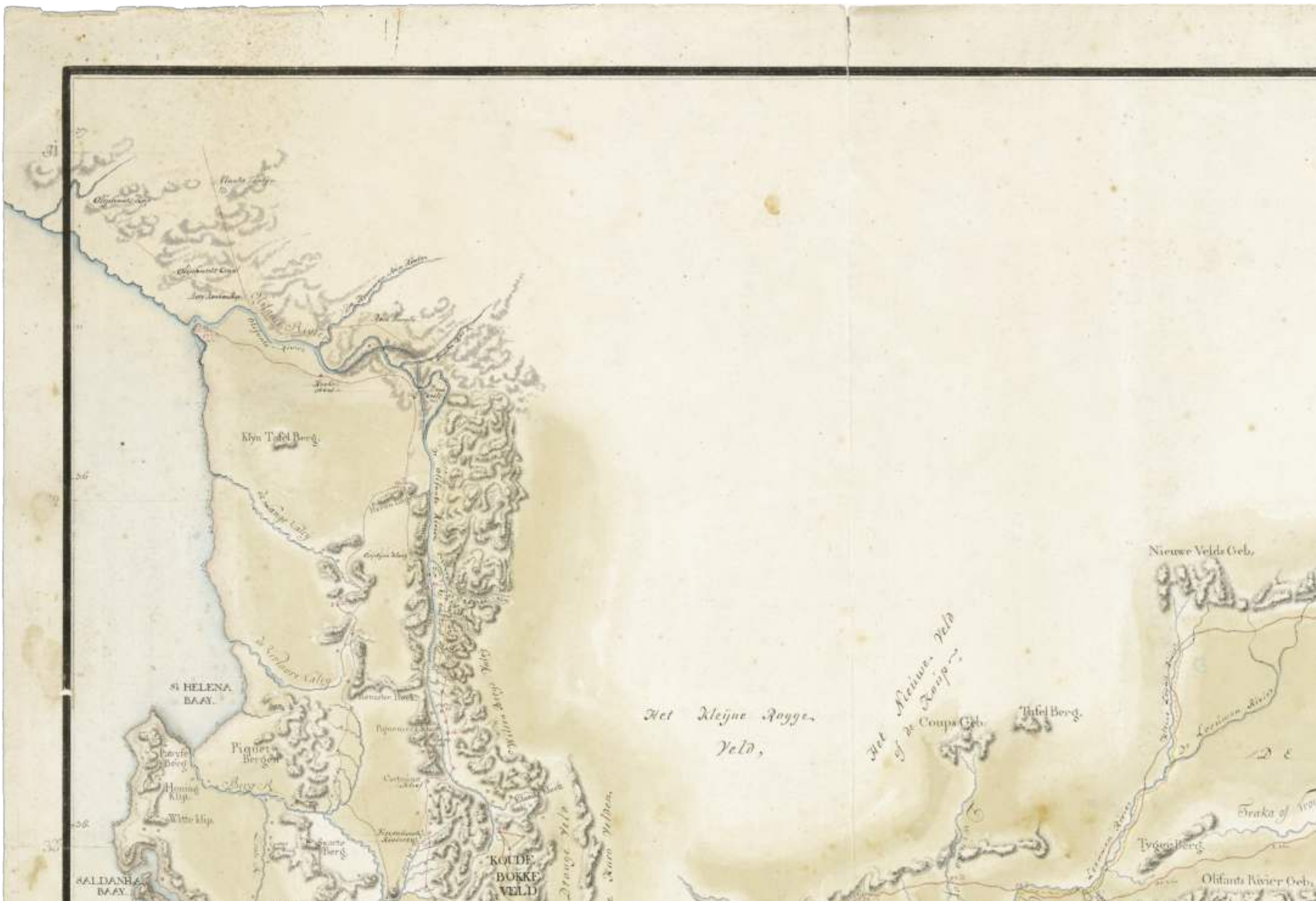

bladen / sheets 434-435:

Nationaal Archief, 4.TOPO 15.6.

[Anoniem naar Pieter Cloete, 1785-1791] :
[Anonymous after Pieter Cloete, 1785-1791] :

[Kaart van de Kaapkolonie met de west- en zuidkusten tussen de Olifantsrivier en de Grote Visrivier].

[Map of the Cape Colony with its west and south coasts between the Olifants River and the Great Fish River].

Schaalstok van 20 Uuren of een graad = [ca. 1 : 760.000].
Scale-bar of *20 Uuren of een graad* =
[approximately 1 : 760,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 63 x 113 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 63 x 113 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Kaapkolonie, overzichtskaart. Volgens De Graaffs aantekeningen betreft het op de bladen 434-435 een 'Caart van een gedeelte der zuydelijke oever van Africa behoord tot het journaal gehouden op den landtogt gedaan door den Heer van Swellengrebel in 1776, geadsisteerd door den Landmeter Cloete'. Inderdaad zijn op deze anonieme en vrijwel ongeannoteerde overzichtskaart, overigens niet een origineel uit het genoemde journaal maar een kopie die na 1785 voor Van de Graaff werd getekend, de routes aangegeven van de verkenningen die Hendrik Swellengrebel in 1776-1777 samen met de landmeter Pieter Cloete en de soldaat Johannes Schumacher ondernam in de binnenlanden en grensstreken van de Kaapkolonie. De eerste was in september-december 1776 naar het oosten tot het Xhosa-gebied voorbij de Grote Visrivier, de tweede ging in januari 1777 noordwaarts naar de monding van de Olifantsrivier. Swellengrebels reizen en de neerslag daarvan in kaart door Cloete en de vele landschapstekeningen van Schumacher zijn uitgebreid beschreven in Deel V: *Afrika* bladen 240-348, met op de bladen 240-242 een grotere en uitvoeriger becommentarieerde versie van de hier afgebeelde kaart en op blad 291 het oorspronkelijke exemplaar van Pieter Cloete uit 1777 voor Swellengrebels reisverslag.

Cape Colony, general map. According to Van de Graaff's notes the map reproduced on sheets 434-435 is a 'Map of a part of the southern shores of Africa belonging to the journal of the overland journey undertaken by Mr. Swellengrebel in 1776, assisted by the Land surveyor Cloete'. This anonymous and largely unannotated general map, which for good measure is not the original one from the journal mentioned but a copy made for Van de Graaff after 1785, does indeed show the routes of the explorations Hendrik Swellengrebel and his assistants, the land surveyor Pieter Cloete and the soldier Johannes Schumacher, made into the interior and border areas of the Cape Colony in 1776-1777. The first of these journeys, in September-December 1776, took them to the east into the Xhosa territories beyond the Great Fish River, the second one, north to the mouth of the Olifants River, was in January 1777. Swellengrebel's travels and their results as recorded on the map by Cloete and in numerous landscape drawings by Schumacher have been treated at length in Volume V: *Africa* on sheets 240-348, including on sheets 240-242 a larger copy with extensive comments of the map shown here and on sheet 291 the original version of Pieter Cloete's map for Swellengrebel's travel account.

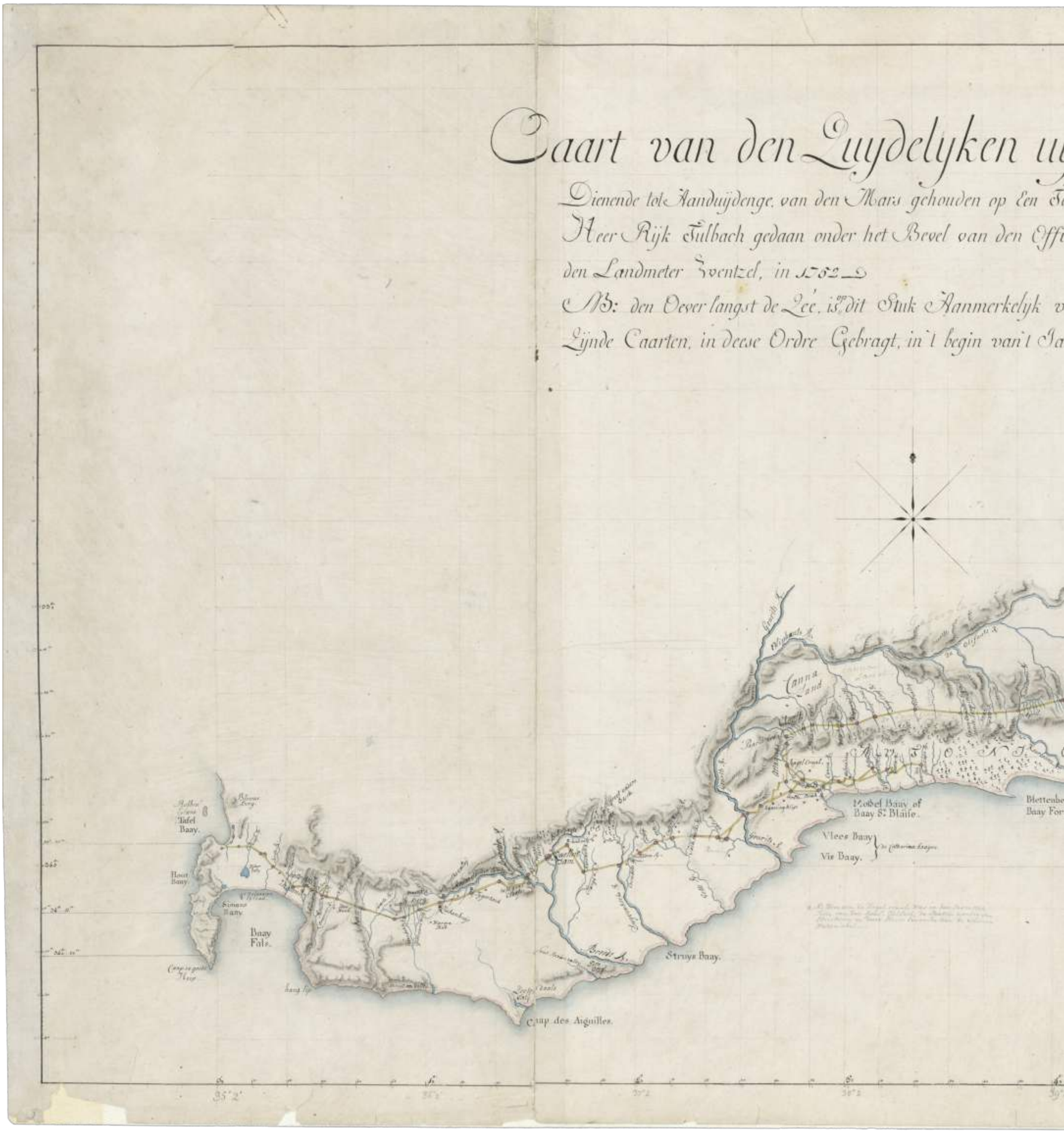
Caart van den Zuydelyken u
Dienende tot Aanduijdenge van den Mars gehouden op Een
Heer Rijk Tulbach gedaan onder het Bevel van den Offi
den Landmeter Wentzel, in 1752
NB: den Oever langst de Zee, is op dit Stuk Aanmerkelyk v
Zijnde Caarten, in deese Ordre Gebragt, in't begin van't Ja
Table Bay.
Hout Bay.
Simons Bay.
Baay Fols.
Cape de goede Hoop
Tafel Baay.
Modest Baay of Baay St. Blaise.
Vlees Baay
Vis Baay.
Blettenbe
Baay For
Struys Baay.
Cap des Aiguilles.

bladen / sheets 436-437:

Nationaal Archief, 4.TOPO 15.3.

Door den Capt: Ingenieur Seb: W van de Graaff en den Ingenr Barbier, 1786 :
By the Captain Engineer Seb. W. van de Graaf and the Engineer Barbier, 1786 :

Caart van den Zuydelijken uythoek van Africa […].

Map of the Southernmost part of Africa […].

Schaalstok van 15 M[ijlen] of [een graad] =
[ca. 1 : 760.000].
Scale-bar of *15 M[ijlen] of [een graad]* =
[approximately 1 : 760.000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 63,5 x 120 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 63.5 x 120 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [midden boven] een beschrijving, als vervolg van de titel :
Explanations: [centre above] a description, in continuation of the title :

Dienende tot Aanduijdinge van den Mars gehouden op Een Togt per Ordre van den WelEdelen Gestrengen / Heer Rijk Tulbach gedaan onder het Bevel van den Officier Millitair Beutler; geadsisteerd door / den Landmeter Wentzel, in 1752.

[midden] een aanvullende notitie :
[centre] an additional note :

NB: den oever langst de Zee, is op dit Stuk Aanmerkelijk verandert, en volgens de beste voorhanden Zijnde Caarten, in deese Ordre Gebragt, in 't begin van 't Jaar 1786. Onder de directie van den Gouv:r Van de Graaff door den Capt: Ingenieur Seb: W van de Graaff en den Ingenr Barbier na de originele Caart van den Landme:r Wentzel, verklijnt op deese Schaalse, en aanmerkelijk verbeterd door de Inge:rs voorn:

[rechtsonder] een aantekening betreffende een verschil van 10 minuten zuiderbreedte in de geografische positie van de monding van de Grote Visrivier op de kaart ten opzichte van de werkelijke ligging, niet getranscribeerd.
[lower right] a note relating to a difference of 10 minutes southern latitude between the geographical position of the mouth of the Great Fish River on the map and in the actual situation, not transcribed.

Kaapkolonie, zuidkust. Zoals vermeld in de titel en annotatie is de kaart door gouverneur Van de Graaffs zoon, de kapitein-ingenieur Sebastiaan Willem van de Graaff, en de militair ingenieur Dominicus Michel Barbier uit 1786 op de bladen 436-437 een verkleinde kopie van een origineel dat in 1752 werd getekend door de landmeter Carel David Wentzel. De kaart bedekt de zuidkust van Zuid-Afrika van Kaapstad tot iets voorbij de monding van de Grote Keirivier (Groot-Keirivier, Great Kei River) in de tegenwoordige provincie Oost-Kaap, een afstand van meer dan 900 kilometer, en geeft de marsroute aan van de grote landtocht naar en voorbij de oostelijke grensgebieden van de Kaapkolonie die in de maanden februari-november 1752 plaatsvond onder leiding van de vaandrig August Beutler. Wentzel, die zelf ook deel uitmaakte van de expeditie, tekende meerdere versies van zijn grote, bijna 2,5 meter brede eindkaart, die in Deel V: *Afrika* afgebeeld en uitvoerig besproken zijn op de bladen 282-287 en 310-311. Net als in het geval van de twee voorgaande kopiekaarten van oudere originelen heeft Van de Graaff ook hier de gelegenheid te baat genomen om tal van aanvullingen en correcties uit latere verkenningen te laten opnemen.

Cape Colony, south coast. As mentioned in the title and various notes, the map made in 1786 by Governor Van de Graaff's son, Captain Engineer Sebastiaan Willem van de Graaff, and the military engineer Dominicus Michel Barbier on sheets 436-437 is a reduced copy of an original drawn by the land surveyor Carel David Wentzel in 1752. It covers the south coast of South Africa between Cape Town and a point just east of the mouth of the Great Kei River (Groot-Keirivier) in the present Eastern Cape province, a distance of more than 900 kilometres, and shows the route of the great overland exploration to and beyond the Colony's eastern borders under Ensign August Beutler in February-November 1752. Wentzel, who himself had been assigned to the expedition as well, produced several versions of his large final map of almost 2.5 metres in width, which have been reproduced and extensively discussed in Volume V: *Africa* on sheets 282-287 and 310-311. As was the case with the two previous copy maps of older originals, here too Van de Graaff has used the opportunity to include numerous addtions and corrections from later explorations.

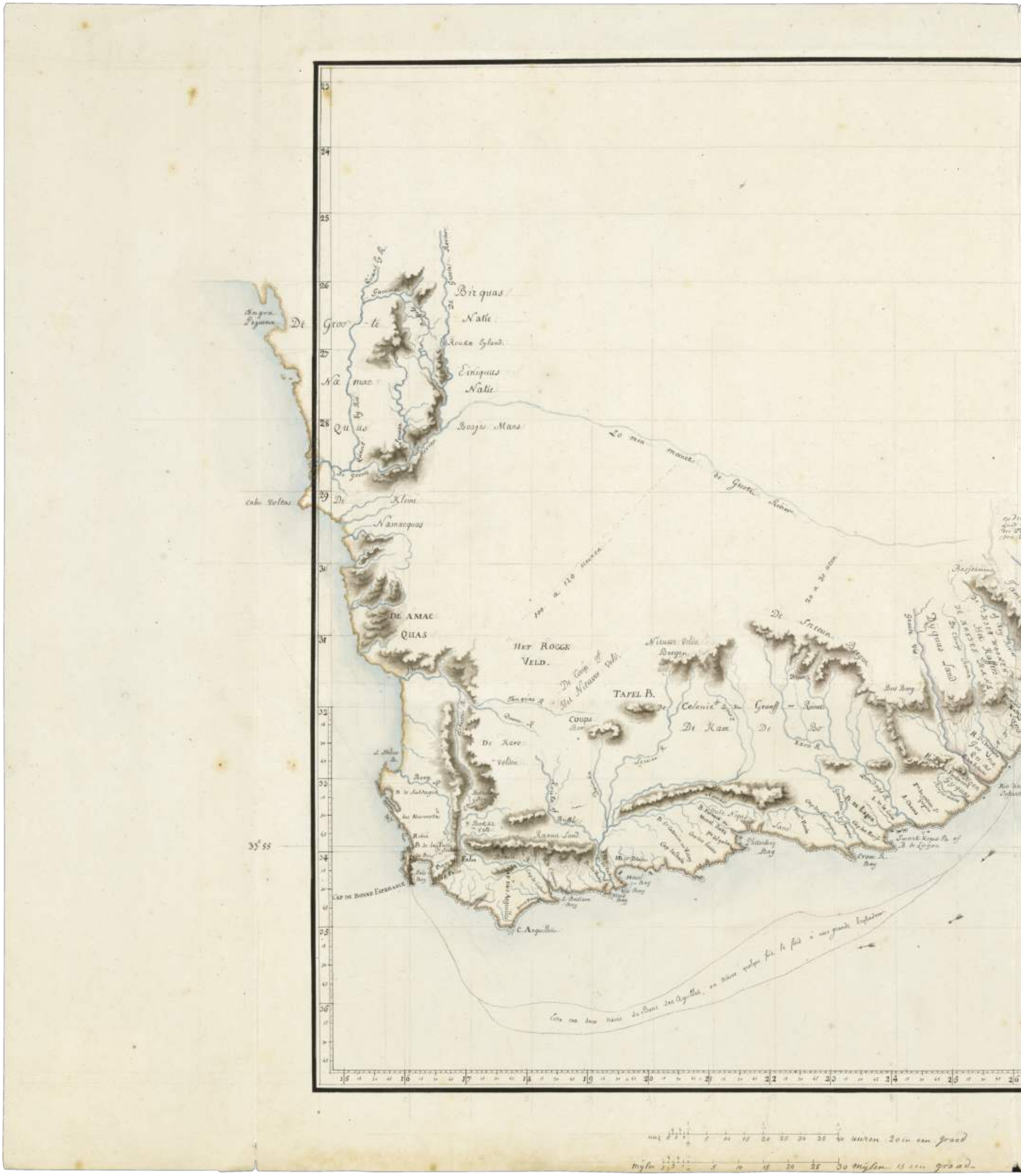

bladen / sheets 438-439:

Nationaal Archief, 4.TOPO 15.10.

[Anoniem, 1791-1795] :
[Anonymous, 1791-1795] :

[Kaart van de zuidelijke kusten van Afrika].

[Map of the southern coasts of Africa].

Schaalstok van 30 Mijlen 15 in een graad =
[ca. 1 : 3.140.000].
Scale-bar of *30 Mijlen 15 in een graad* =
[approximately 1 : 3,140,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 55 x 96 cm.
1 map : ms on vellum, coloured, 55 x 96 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Afrika, zuidkust. De interessante kaart op de bladen 438-439 uit Cornelis Jacob van de Graaffs nalatenschap is volgens zijn eigen aantekeningen in aanleg afgeleid van een gedrukte kaart van de befaamde Franse cartograaf Jean-Baptiste d'Après de Mannevillette, *Carte Réduite de la Côte Méridionale d'Afrique*, vermoedelijk in de uitgave van 1775, wat onder meer de aanwezigheid verklaart van de diverse Franstalige toponiemen en inscripties. Naast een algemeen overzicht van zuidelijk Afrika tussen de tegenwoordige Lüderitzbaai in Namibië en Kaap Zavora ('Cap deu Courans') aan de kust van Mozambique, met daarin enige invulling van de binnenlanden, is het eigenlijke thema van de kaart de zoektocht die tussen 24 augustus 1790 en 7 januari 1791 werd ondernomen naar de laatste eventueel nog levende schipbreukelingen van het Engelse compagniesschip *Grosvenor*.

Dit retourschip met aan boord een kostbare lading ter waarde van ca. 75.000 pond (vergelijkbaar met 20 miljoen euro nu) was acht jaar eerder, op 4 augustus 1782, als gevolg van een ernstige navigatiefout – men dacht, zoals vaker gebeurde, veel verder oostelijk van de Afrikaanse zuidkust te zijn – op de thuisreis naar Engeland gestrand nabij het tegenwoordige Port St. Johns, ca. 200 kilometer zuidwestelijk van Durban. Van de 150 opvarenden wisten er meer dan 120 levend aan land te komen, onder wie alle achttien passagiers, maar hun pogingen om in meerdere groepen te voet langs de kust op zoek te gaan naar de vestigingen van Nederlandse kolonisten bij de Algoabaai eindigden in de maanden nadien in een drama. Op achttien na vonden waarschijnlijk allen de dood, door uitputting, ziekte en aanvallen van de lokale bevolking, maar tegelijkertijd waren er in de volgende jaren steeds weer geruchten als zouden enkele Engelse vrouwen en kinderen die als passagiers op de *Grosvenor* meevoeren toch gespaard zijn en nu leven in afgelegen inheemse dorpen. Nadat op 29 november 1782 zes uitgemergelde bemanningsleden ten slotte de boerderij van Christiaan Ferreira aan de Algoabaai hadden weten te bereiken, hemelsbreed ruim 400 kilometer ten zuidwesten van de schipbreuk, en aansluitend de autoriteiten in Swellendam en vervolgens Kaapstad op de hoogte waren gesteld, werd al begin december van gouvernementswege een grote, militair uitgeruste reddingsexpeditie over land op touw gezet onder leiding van de kapitein der burgercavalerie Heligert Muller en de heemraad van Swellendam Jan Andries Holtshausen. Dit commando vond uiteindelijk nog enkele overlevende mannen, maar keerde in februari 1783 op zo'n 80 kilometer van de wrakplaats om en reed terug naar Swellendam, nadat men uit inlichtingen van de plaatselijke bevolking had aangenomen dat er geen verdere

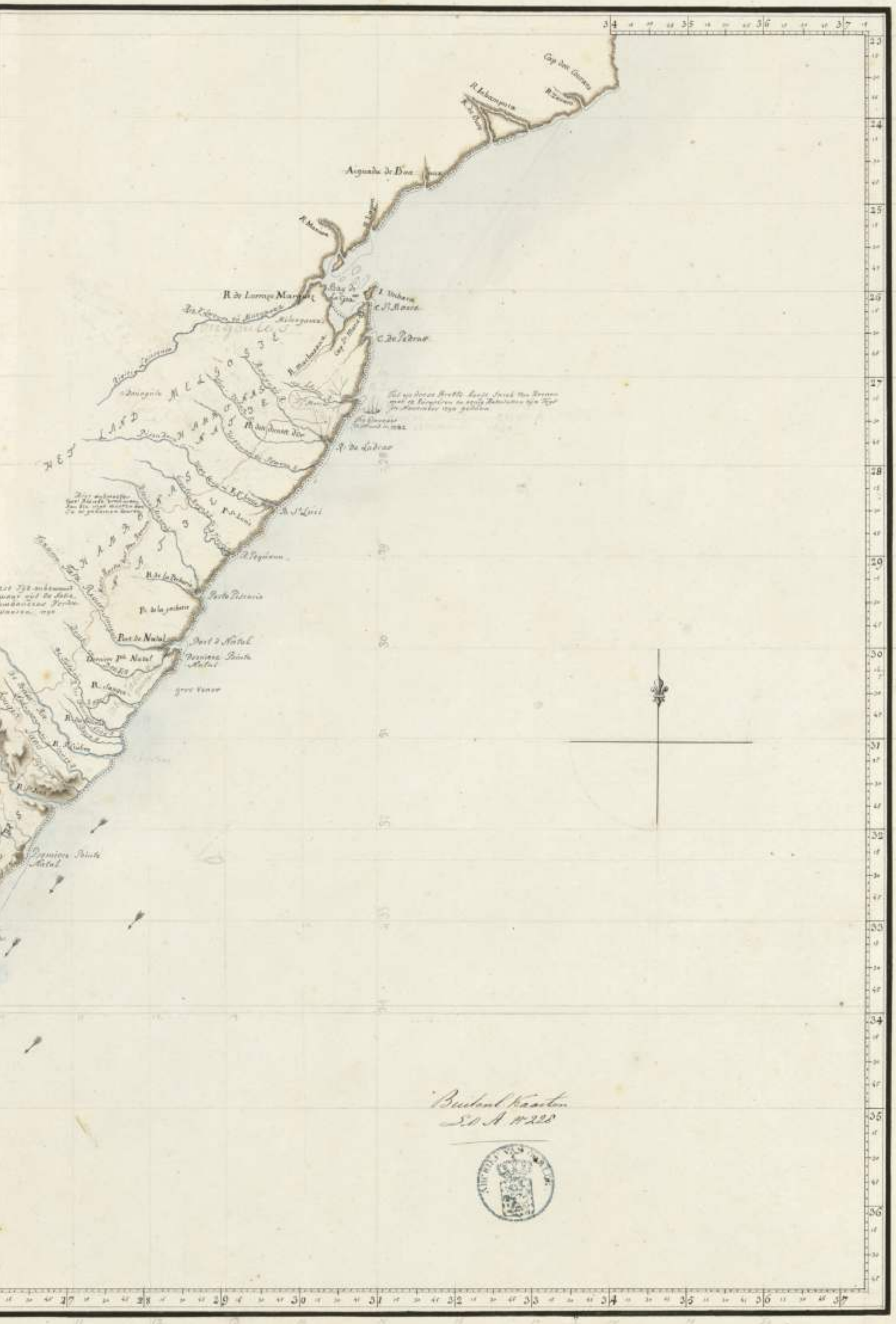

opvarenden meer in leven konden zijn. Dit leek min of meer te worden bevestigd tijdens een kleinere verkenning naar de oostelijke kusten die in 1785 op last van het Kaapse gouvernement werd ondernomen door Robert Jacob Gordon, die weliswaar opnieuw over blanke vrouwen en kinderen in dorpen in het achterland hoorde, maar deze niet aantrof en evenmin enig concreet bewijs vond voor de juistheid van het volgens hem in beginsel wel geloofwaardige gerucht.

Vijf jaar later volgde echter toch nog een derde poging, met instemming van gouverneur Van de Graaff maar ditmaal op particulier initiatief van opnieuw Heligert Muller en Jan Andries Holtshausen, die intussen tot de conclusie waren gekomen dat zij in 1782 te vroeg waren omgekeerd en toen ten minste de plaats van het wrak hadden moeten vinden. Onder de dertien Europeanen in dit commando was de Jacob van Reenen die op Van de Graaffs kaart als naamgever van de expeditie wordt aangemerkt, vanwege het verslag dat hij van de tocht bijhield en dat al in 1792 in Londen in Engelse vertaling verscheen onder de wijdlopige titel *A Journal of a Journey from the Cape of Good Hope, undertaken in 1790 and 1791, by Jacob Van Reenen, and others of his countrymen, in search of the wreck of the Honourable the East India's Company's ship the Grosvenor: To discover if there remained alive any of the unfortunate sufferers*. In deze uitgave is door de bezorger van de vertaling, de marineofficier Andrew Riou, een eigen kaart van de tocht opgenomen, die Van de Graaff overduidelijk mede heeft gebruikt voor zijn hier afgebeelde versie. Daarbij is merkwaardigerwijs ook de aanzienlijke fout gekopieerd met betrekking tot de locatie van de ondergang van de *Grosvenor*, die door Riou veel te ver noordelijk is ingetekend op relatief korte afstand van de Delagoabaai in Mozambique. Opmerkelijk genoeg is de correcte, zuidelijker gelegen en kennelijk al voordien bij Van de Graaff bekende wrakplaats eveneens op diens kaart aangeduid, zij het alleen met de benaming 'gros venor', zonder tekeningetje van het schip. Van Reenens expeditie bereikte deze plek bijna drie maanden na het vertrek op 16 november 1790, maar vond er alleen nog enkele kanonnen, ijzeren ballast en wat lood, zonder enig spoor van de schipbreukelingen. Geheel zonder resultaat bleef de zoektocht naar overlevende Engelsen of andere Europeanen echter niet, want op 4 november had men in een kraal van christelijke 'bastaards', afstammelingen van Khoi en San die van hun land verdreven waren, weggelopen slaven en lokale inheemsen, aan de Mngazana-rivier op ca. 80 kilometer landinwaarts van het wrak van de *Grosvenor* een drietal oude blanke vrouwen ontmoet, die daar leefden met de plaatselijke hoofdman. Op Van de Graaffs kaart is dit aangegeven met de aantekening 'Hier ontmoeten twee [sic] Blanke vrouwen dan die niet wisten hoe ze er gekomen waren'. Naderhand is de veronderstelling geuit dat het mogelijk ging om Engelsen die omstreeks 1750 als jonge meisjes een schipbreuk hadden overleefd en daarna waren opgenomen in deze gemeenschap. De expeditieleden boden aan hen op hun terugweg mee te nemen naar de Kaapkolonie, maar toen zij op 26 november opnieuw in het dorp aankwamen om hen op te halen, lieten de dames weten dat zij eerst liever het einde van de oogsttijd wilden afwachten. Daarna evenwel zouden zij graag bereid zijn om met de hele kraal, in totaal volgens het reisverslag zo'n 400 personen, naar de christelijke wereld aan de Kaap af te reizen. Van Reenen beloofde plechtig deze wens aan het Kaapse gouvernement over te brengen, waarna zijn gezelschap definitief afscheid nam en aan de laatste etappes van de thuisreis begon.

(vervolg op pag. 440 / continued on p. 440)

(vervolg van pag. 439 / continued from p. 439)

Africa, south coast. According to his own notes, the interesting map from Cornelis Jacob van de Graaff's legacy on sheets 438-439 is in the main based on a printed map by the famous French cartographer Jean-Baptiste d'Après de Mannevillette, *Carte Réduite de la Côte Méridionale d'Afrique*, probably in the 1775 edition, which among other things explains the presence of various French-language toponyms and inscriptions. It offers a general overview of the southern parts of Africa from Lüderitz Bay in the present Namibia to Cape Zavora (*Cap deu Courans*) on the Mozambique coast, including some of the interior's topography, but its real subject is the overland expedition conducted between 24 August 1790 and 7 January 1791 in search of the last of the possible survivors of the wreck of the English East Indiaman *Grosvenor*.

Eight years earlier, on 4 August 1782, this East India Company ship carrying an precious cargo to the value of some 75,000 pounds (comparable to about 20 million euros now) on her home voyage to England had been wrecked beyond salvage near the present Port St. Johns, about 200 kilometres to the south-west of Durban. The cause was a serious but at the time not uncommon error in navigation by which the ship's position was thought to be far more to the east of the African south coast than it actually was. Of the 150 people on board over 120 managed to get ashore alive, including all eighteen passengers, but their attempts over the next months to find the homesteads of Dutch settlers on Algoa Bay by trekking on foot along the coast in several groups all ended in disaster. Probably all but eighteen died on the way, either from exhaustion and illness or in attacks by local tribesmen, but at the same time there were persistent rumours that a few English women and children among the passengers on the *Grosvenor* had been spared and were now living in remote native villages. When on 29 November 1782 six emaciated crew members finally managed to reach the farm of Christiaan Ferreira on Algoa Bay, over 400 kilometres in a straight line from the shipwreck, and subsequently the authorities in Swellendam and Cape Town had been informed, the Cape government swiftly reacted by ordering a large rescue force with full military equipment to be sent out overland early in December. In charge of this *commando* were the captain of the militia cavalry Heligert Muller and the Swellendam *heemraad* Jan Andries Holtshausen, who eventually were indeed succesful in finding a few more surviving men from the crew. Having concluded though from information obtained from the local population that no others could possibly be expected to be still alive, in February 1783 they decided to halt the expedition at a point some 80 kilometres from the wreckage and return to Swellendam. This assumption seemed to be confirmed to some extent during a smaller-scale exploration of the eastern coasts under Robert Jacob Gordon ordered by the Cape government in 1785, in the course of which again tales of white women and children living in villages in the interior were noted but no such survivors were actually found. Neither was any tangible evidence of the truth in these rumours, although Gordon himself did not consider them to be altogether incredible. Nevertheless, five years later yet another attempt was made, with the consent of Governor Van de Graaff but this time on the private initiative of – once more – Heligert Muller and Jan Andries Holtshausen, who meanwhile had come to the conclusion that in 1782 they had returned too soon and at least should have continued their search to find the wreck at that time. Among the thirteen Europeans in this *commando* was the Jacob van Reenen whose name on Van de Graaff's map is mentioned in this connection, as he was the one who kept the journal of the expedition. This was presented in print already in 1792 in an English translation by Royal Navy Captain Edward Riou, under the rather elaborate title of *A Journal of a Journey from the Cape of Good Hope, undertaken in 1790 and 1791, by Jacob Van Reenen, and others of his countrymen, in search of the wreck of the Honourable the East India's Company's ship the Grosvenor: To discover if there remained alive any of the unfortunate sufferers*. Included in this edition is a map of the expedition's route compiled by Riou, which Van de Graaff obviously also used for his version shown here. In doing so he copied as well the rather curious error in marking the *Grosvenor*'s wrecksite on the map, which Riou located much too far north at a relatively short distance from Delagoa Bay in Mozambique. Remarkably the correct position farther south, which was presumably already known to Van de Graaff, is also indicated on his map, if only with the name *gros venor* without the little drawing of the ship. Van Reenen and his men eventually reached this spot on 16 November 1790, almost three months after its departure, but found only a few cannon and some iron ballast and lead, without any trace of the castaways. Their search for English or other European survivors had not been completely in vain, however, for on 4 November in a *kraal* of Christian *bastaards*, descendants of Khoi and San who had been driven off their land, runaway slaves and local tribespeople, on the Mngazana River some 80 kilometres inland from the wreck of the *Grosvenor* they had found three old white women living there as the wives of the village headman. On Van de Graaff's map this incident is noted as *Hier ontmoeten twee Blanke vrouwen dan die niet wisten hoe ze er gekomen waren,* 'Here we met two [sic] White women who did not know how they came there'. It has later been suggested that they were English women who at a young age around 1750 had survived a shipwreck and afterwards were taken up in this community. They were offered to be taken to the Cape Colony on the expedition's return trip, but when on 26 November the *commando* came back to the village to collect the ladies, they preferred to stay on for some time until the end of the harvest season. Afterwards, so they told the men, they and the others in the *kraal* – some 400 people in all, according to the journal – would be quite ready to travel to the Christian world at the Cape. Van Reenen solemny promised to convey their wish to the Cape government, whereupon his company took their final leave and set out on the last part of their homeward bound journey.